№ 206 ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 18 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ

1914

ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՐԵՔԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 18 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ № 206

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 ռուբլի. ամսական 85 կոպ.
Առանձին համարները ԱՄԵՆ ՏԵՂ 5 ԿՈՊ.

Թիֆլիսում գրվում են խմբագրատանը.

Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ»
Соломоновская ул., № 21.

Tiflis, Rédaction „Mschak"
Խմբագրատան տելեֆոն № 2—53.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզվով

Յայտարարութիւնների համար վճարում են խւրաքանչիւր տողատեղին 20—10 կոպ.

Տպարանի տելեֆոն № 67.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ՄՇԱԿ

Հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція «МШАКЪ».
Соломоновская ул., № 21.
TIFLIS, Rédaction du journal «MSCHAK».

ՍԵՊՏԵՄԲԵՐԻ 1-ԻՑ ՄԻՆՉԵՒ

ՏԱՐՎԱՑ ՎԵՐՋԸ 4 ՌՈՒԲ.

Բաժանորդագրվել կարելի է իւրաքանչիւր ամսի 1-ից սկսած:

Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաև հին հասցէն և 40 կ. նամականիշ. ՀԻՆ ՀԱՍՑԷՆ և 40 կ. չուղարկողների խնդիրները՝ հասցէն փոխելու վերաբերմամբ՝

ԿԸ ԹՈՂՆՎԵՆ ԱՆՀԵՏԵՒԱՆՔ.

Յայտարարութիւնների համար պիտի վճարել I երեսի վրա իւրաքանչիւր տողատեղին (պետիտ)—20 կ., IV երեսի վրա—10 կոպ.

1914 թւի տարեկան բաժանորդները, որոնք առ 1-ն յունվարի 1915 թ. լրիւ վճարած կլինեն բաժանորդավճար 10 ռուբլին, ՁՐԻԱԲԱՐ կը ստանան հետևեալ 2 գրքերից մէկն ու մէկը. «ԳՐ. ԱՐԾՐՈՒՆՈՒ ԱՇԽԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ 1865—1871 Թ.», «ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՆԵՐ» վրձինի:

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԵՆ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

Ա./Տ. ԲՕԶԱՐՋԵԱՆՑ ԵՒ ՈՐԴԻՔ

ԾԽՈՂՆԵՐԻ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Աւստրականներին նուազ զեղչով տալը և ծխախոտի մեծ պաշար ունենալը մեզ կարելիութիւն են տալիս, չը նայած ակցիզային տուրքի յաւելման, պահպանել այն բարձր յատկութիւնը մեր ապրանքների, որով վերջինները միշտ աչքի են ընկել: Միայն մի քանի բարձր տեսակի ծխախոտի գներն են քիչ աւելացված, մէկ էլ՝ III տեսակի «Սասուն» և «Նարօդնի» ծխախոտի գները:

Մինչդեռ՝ մի քանի մանրավաճառներ, օգտվելով հանգամանքից, իրանց անձնական շահից դրդված, սկսել են ի չարը գործ դնել և վաճառել մեր ֆիրմայի գլանակները նշանակված գներից աւելի:

Մեր հասարակութեանը ապահովելու համար մանրավաճառների այդօրինակ անբարեխիղճ գործողութիւններից, խնդրում ենք ի նկատի ունենալ, որ ստորև բերված գլանակների գները մնացել են նոյնը՝ ինչ որ առաջ էին, այն է՝

«ՍԻՄՊԱՏԻԱ»	10 հատը՝	6 կ.		«ՄԵՉՏԱ»	25 հատը՝	10 կ.
	25 »	15 կ.			15 »	6 կ.
«ՍՈՒԴԵԲՆԻ»	25 »	15 կ.		«ԻՎԱՆ ԴԱ ՄԱՐԻԱ»		
«№ 8» . .	10 »	6 կ.		և «ԱԷՐՕ»	25 »	15 կ.
«ԴՐ ՈՒԺԲԱ» և				«ՍԻՄՊԱՏԻԱ»	10 »	10 կ.
«ՏՕՎԱՐԻՇՉ»	20 »	5 կ.				

Մանրավաճառ խանութպանները այդ գներով պարտաւոր են վաճառել հասարակութեանը յիշեալ գլանակները:

Խորին յարգանքով՝ Ա./Տ. ԲՕԶԱՐՋԵԱՆՑ ԵՒ ՈՐԴԻՔ

(հ. կ.) առ. 865. 5—3

ԿՆԱԲՈՒԺԱԿԱՆ ԵՒ ՎԻՐԱԲՈՒԺԱԿԱՆ

ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Ռտիշչեվսկայա 13, տելեֆօն 4—21.

Ընդունելութիւն թէ կանացի և թէ ներքին, նոյնպէս և վիրաբուժութեան կարիք ունեցող մնայուն (стаціонаръ) հիւանդների (բացի վարակիչ և հոգեկան հիւանդութիւններից) վաղօրօք գրվելու պայմանով:
Ընդունելութիւն՝ կանացի հիւանդ. ամեն օր՝ ժ. 11—12 առ.:

Հիւանդանոցի բժիշկները

Ա. Ա. Ցարութիւնեան
Ն. Ն. Վեսելովզորով
Վ. Պ. Զակրժեվսկի
Ի. Գ. Կալամկարեան
Ա. Ա. Նովիցկիյ
Գ. Ն. Տէր-Ներսէսեան
Ա. Ր. Փիշէր
Ս. Պ. Շահպարոնեանց

(հ. կ.) առ 868. 100—88

Բ Ժ Ի Շ Կ

Շուշանիկ Նաքաշեան

(Մասնագէտ կանանց հիւանդութիւնների և մանկաբարձութեան):

Ընդունում է հիւանդներին՝ (առ. ժ. 12½—2. (եր. ժ. 4—6.

Հասցէն՝ Սոլոլակ, Ռտիշչեվսկայա փ. № 1. Հեռախօս 10—58.

(և.հ.կ.) առ. 784. 100—12

ԱՏԱՄՆԱԲՈՅԺ

Գ. Յ. ԳԱՐԱԿԻՒԼԵԱՆ

վերադառնալով արտասահմանից վերսկսեց հիւանդների ընդունելութիւնը՝ առ. ժամը 9—2 և երեկ. ժ. 5—7:

Վելյամինօվսկայա փող. № 4.

(ա. օ.) առ. 871. 0—4

ՀԱՄԱԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

—o—

ՌՈՒՍ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՌՈՒՍ-ԱՒՍՏՐԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

16—17 սեպտեմբերի

ՄԻՏԱՎԱ.—Պատերազմի սկզբից մի քանի անգամ, Վինդավայի մօտ, երևացին թշնամու ռազմանաւերը: Սեպտեմբերի 10-ին, ցերեկվայ ժամը 4-ին, ափին մօտեցան 18 ականակիրներ և մի յածանաւ: Նոյն ժամանակ Բակհօֆենեան փարոսին մօտեցաւ մի ականակիր և երկու շլիւպկա (թնդանօթակիր ռազմանաւ) բաց թողեց: Երկուսն էլ հրազարկ արվեցին մեր կողմից: Նրանք իսկոյն վերադարձան ականակիր նաւի մօտ, որը նոյնպէս հրազարկութեան ենթարկվեց մեր կողմից: Այդ ժամանակ ականակիրը թնդանօթներից կրակ բաց թողեց փարոսի վրա և մօտ բաց ծովը:

Սեպտեմբերի 11-ին քաղաքի առջև երևաց 38 նաւից կազմված մի նաւախումբ, որոնց թւում 9 մեծ նաւ: Ականակիրներից մէկը բռնեց ձկնորսական մի նաւակ, գերեց ձկնորսներին, թնդանօթազարկ արեց դատարկ նաւը:

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.—Պաշտօնական: Գերագոյն Զօրահրամանատարի շտաբից: Սեպտեմբերի 15-ին կռիւ սկսվեց գերմանացիների հետ Օսովեց-Դրուսկենիկի-Սիմնոյի շրջանում: Թշնամու նոր փորձը՝ Նեմանն անցնել—ետ մղվեց: Եռանդուն կռիւներ են Աւգուստովեան անտառների մօտերքը:

Արևմտեան Գալիցիայում, Դուկլի մօտ, ջարդվել է աւստրիական առաջապահ զօրքը: Նահանջող զօրքը թողել է թնդանօթներ և 400-ից աւելի սայլ: Կրասնօյի շրջանում վերցված են 200 գերի: Սանօկի ճանապարհը լիքն է ձգված հրացաններով, փամփուշտներով և սայլերով:

Աւգուստովը նորից ետ վերցրին մեր զօրքերը:

Կրակովի մօտ կենտրոնացած զօրքի մէջ է գտնվում գահաժառանգ Կարլ Ֆրանց-Յովսէփ: Նրա շտաբի մէջ են գեներալներ Կօնրադ-ֆօն-Գեոցենդորֆ և Ֆրեյդուխ:

Աւստրիական գլխաւոր շտաբը մի խնդիրքով դիմել է գերմանացիներին պաշտպանութիւն ցոյց տալ իրանց մի քանի կորպուսով:

ՖՐԱՆՍ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ԱՆԳԼՕ-ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

16 սեպտեմբերի

ՊԱՐԻԶ.—Հաղորդվում է, որ ռազմաբեմում դրութիւնը անփոփոխ է: Ճակատների մասերում համեմատական լռութիւն է տիրում, սակայն մի քանի կէտերում, առանձնապէս Էն գետի և Արգօնների միջև, թշնամին փորձեց նոր կատաղի յարձակումներ գործել, բայց ետ մղվեց:

ԱՒՍՏՐՕ-ՍԵՐԲԻԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

16—17 սեպտեմբերի

ՆԻՇ. — Դրինա-Շաբաց զօրաճակատում սերբ զօրքերը վանեցին թշնամու յարձակումները Պարաշիցայի ուղղութեամբ: Թշնամու կորուստներն ահագին են:

Լոյս սեպտ. 13-ի գիշերը թշնամին մի քանի թնդանօթ պարպեց Սավայի կամուրջի և գետափի դէմ: Սեպտ. 13-ին, երեկ. ժամը 5-ին, լսելի էր ուժեղ թնդանօթաձգութիւն ու հրացանաձգութիւն Նիկիցայի և Պլատուչեվա Կլէնկի կողմից: Կասկած չը կար, որ կռիւ էր տեղի ունենում թշնամու հողի վրա, բայց որովհետև աւստրիական ափին սերբ զօրքեր արդէն չը կային, ուստի հարկ եղաւ եզրակացնել, թէ թշնամու զօրքերը կռւում են կամ իրար հետ, կամ ազգաբնակութեան դէմ: Այդ հանելուկը պարզեց 26-դ գնդի գերի ընկած զինւորը. պարզվում է, որ երբ հեռացան սերբ զօրքերը Սարմից, թշնամին հրդեհել է գիւղը և սրի քաշել բոլոր սերբ ազգաբնակութիւնը, որի ժամանակ ունգար օֆիցերները առաջինն են դաւանութիւնների ազդանշանը տուել: Հետևանքում սկսվել է ընդհարում սերբ և աւստրիական զօրքի ունգար զօրամասերի միջև, որ հաւանօրէն փոխվել է իսկական կռւի: Կռւի հետևանքները դեռ յայտնի չեն:

Բօսնիայում գտնվող սերբիական զօրքերը գրաւեցին Խանպէսակը: Երկաթուղային կայարանում սերբերը գրաւեցին մի գնացք շոգեմեքենայով ու 16 վագօնով, որոնցից 10-ը ի էին ռազմամթերքով ու ուտելիքով:

Մնացած զօրաճակատում աննշան հրացանաձգութիւն է մի քանի տեղում:

ԲԵԼԳՐԱԴ. — Արիւնահեղ կռւից յետոյ սերբերը գրաւեցին Զեմլինը և ապահովեցին յետագայ յարձակումը:

ՑԵՏԻՆԻԷ.—Միասին գործող սերբիական և չերնօգորական զօրքերը գտնվում են Սարաեվօյի մօտ: Ազգաբնակութիւնը խնդութեամբ ողջունում է զօրքերին:

ՊԱՏԵՐԱԶՄ ՀԵՌԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔՈՒՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

16 սեպտեմբերի

ՏՕԿԻՕ.—Երէկ ճապօնացիները գրաւեցին Գուշան ամրացրած դիրքը: Գերմանացիները թողել են 50 գերի, 4 պուլեմետ և շատ սպանվածներ: Ճապօնացիների կորուստը վիրաւորներով և սպանվածներով հասնում է 150-ի: Կռւին մասնակցում էին աւստրիական «Ելիզաւետա» յածանաւը, գերմանական ականակիրներ, թնդանօթաձիգ և ճապօնական նաւերը:

ՀԱՄԱԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

16—17 սեպտեմբերի

ԿՕՊԷՆՀԱԳԷՆ. — Վիէննայից ստացված տեղեկութիւնների համաձայն, աւստրիական ժողովրդական առողջապահութեան դեպարտամենտը հաղորդում է, որ ժանրէական հետազօտութիւնը երեան հանեց խոլերայի երկու նոր դէպք՝ Վիէննայում:

ՄԻՆՍԿ.—Աւստրիական ճակատից Մինսկ են բերված ռուս զօրքի աւարը՝ վեց գաւբից ռազմամթերքի արկղներով, դաշտային վեց թնդանօթ և սայլեր:

ԼՕՆԴՕՆ.—Ամստերդամից և Անտվերպէնից ստացված տեղեկութիւնների համաձայն, հաստատվում է այն լուրը, որ բելգիացիների և Անտվերպէնին մօտեցող գերմանական զօրքերի միջև լուրջ ճակատամարտ է տեղի ունեցել: Հաղորդում են, որ գերմանացիները ամենուրեք ետ են մղված: Ալոստը նորից գրաւել են բելգիացիները և այժմ ռմբակոծվում է գերմանացիների կողմից: Ռմբակոծութիւնից խիստ վնասվել է Մալինը, ուր ռումբերը աւերել են տաճարը:

ՀՌՈՄ.—Մօրատօրիումը, որի ժամանակամիջոցը լրացաւ սեպտեմբերի 17-ին, երկարաձգվեց մինչև դեկտեմբերի 17-ը:

ՎԵԼԼԻՆԳՏՕՆ (Նոր-Զելանդիա).—Մաօրական ցեղը, որ մօտ ժամանակներս ապստամբում էր կառավարութեան դէմ, այժմ առաջարկել է կառավարութեանը 1600 ակր հող՝ պատերազմական կարիքների ֆօնդին աջակցելու համար:

ՍԱՆ-ԽԱԳՕ.—Չիլիական իշխանութիւնները թոյլ չը տուին գերմանական «Զէյդլից» և «Արայգօլիւտօր» նաւերին դուրս գալ Կօրօնելից, որոնք ածուխ էին տանում գերմանական յածանաւերին:

ԲՐԻՒՍՍԷԼ.—Քաղաքը լիքն է գերմանական զօրքերով, որոնք գալիս են հարաւից խիստ ճնշված դրութեան մէջ: Քաղաքապետ Մաքսը կալանաւորվել է գերմանացիների կողմից, որ թոյլ չէ տուել, որպէս զի քաղաքը վճարի իր վրա դրված կօնտրիբուցիան:

ՕՏՏԱՎԱ.—Կանադայի ֆրանսիական ազգաբնակութեան մի մասը առաջարկել է կառավարութեանը Կանադայի ֆրանսիացիներից մի գունդ կազմել: Առաջարկութիւնը ընդունված է:

ՍՏՕԿՀՕԼՄ.—Լրագիրները զարմանում են Անգլիայի այն որոշման վրա, որ նա կամենում է երկաթի հանքը պատերազմական կօնտրաբանտ յայտարարել, որի պատճառով չէզոք Շվէցիայի անտեսական դրութեանը ծանր վնասներ կը հասցվեն: Լրագիրները յիշում են, որ թէև Անգլիան ստորագրել է Լօնդօնի դեկլարացիան, որի համաձայն երկաթի հանքը չէ կարող պատերազմական կօնտրաբանտ կազմել, սակայն նա օգ. 7-ին հաւաստիացրեց, որ ներկայ պատերազմում պէտք է պահպանի այդ դեկլարացիան:

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.—Անգլիական ծովային շրջաններում հաստատում են, որ գերմանացիները աշխատում են իրանց նաւատորմը պահպանել և բնաւ չենթարկել նրա գոյութիւնը անգլիացիների դէմ կռւելով: Անգլիացիները այդ բացատրում են գերմանացիների երկիւղով, որ գուցէ ռազմագիտական հնարաւոր բարդութիւններ առեղծվեն Բալտիկ ծովում այն դէպքում, եթէ ծովակալ ֆօն-Ինգենոլի նաւատորմը թոյլ երևայ Հիւսիսային ծովում:

ԲՈՒԽԱՐԵՍՏ. — Թիւրքաց կառավարութիւնը յայտնել է ռումինական արտաքին գործերի մինիստրին, որ սեպտեմբերի 15-ից Դարդանէլը փակված է:

ՄԵԼԲՈՒՐՆ.—Բօրսան վերսկսել է գործողութիւնները:

ԿՕՊԷՆՀԱԳԷՆ.— Հացի գները բարձրացնելու հետևանքով Գերմանիայի և Աւստրիայի մամուլը պահանջում է, որպէս զի վաճառականական կազմակերպութիւնները հացի համար մաքսիմում գներ սահմանեն: Բուդապեշտի կառավարութիւնը մտադիր է բաւարարել այդ պահանջը:

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետ. Հեռ Գործ.)

17 սեպտեմբերի

ՍՊԱՀԱՆ.— Աւազակութիւնները վերսկսվեցին: Աւազակներին ձերբակալելու համար գործում է ժանդարմերիան, որի մասերը գտնվում են գիւղերում ռուսների ղեկավարութեան տակ և աջակցութիւն են ստանում ազգաբնակութիւնից:

ՈՒՐՄԻԱ.—Զիարիկ մեկնեցին Ջեվդէթ-բէյ, համիդիական հեծելազնդի նոր պետը, և ֆիդայիները յայտնի Հիւմեթի գլխաւորութեամբ:

ԼՕՆԴՕՆ.—Բօլիվիայում կազմվել է նոր մինիստրութիւն Իսմայէլ-Մօնդէս-Խօզէ-Կուպէյատինօյի նախագահութեամբ:

ԿՕՊԷՆՀԱԳԷՆ.—Կատաղի մերիկը կտրել է Բերլինի հետ եղած հեռագրային հաղորդակցութիւնը:

ՊԵՏՐՕԳՐԱԴ.—Պալատը մի տարով բանտարկելութեան դատապարտեց «Завѣты» ամսագրի խմբագիր Ռաեվսկին և թերթն էլ փակեց:

ՍԱԼՕՆԻԿ.—Սալօնիկից Նիշի վրայով մեկնած 250 ռուս ճանապարհորդներին բուլղարական կառավարութիւնը ներս չը թողեց, իբր հիւպատոսից սխալ հաղորդութեան պատճառով, որ Սալօնիկում ժանտախտ կայ: Բայց իսկապէս մի ամսից աւել է վարակիչ հիւանդութիւն չը կայ այստեղ:

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

✦ Տօկիօյում զայրոյթ առաջ բերեց Թիւրքիայի ակտիվ քայլերի տեղեկութիւնը: Կարծիք կայ, որ Ճապօնիան ուլտիմատում ներկայացնէ Թիւրքիային:

✦ Գերմանացիների և ֆրանսիացիների միջև այս րոպէիս օրհասական ճակատամարտ է Վերդէնի մօտ: Սպանվածների և վիրաւորների թիւը անհամար է:

✦ Ռումինիայում հակա-աւստրիական ցոյցերը ստանում են սպառնական կերպարանք:

✦ Լուրերի համաձայն, Պերէմիշլում բռնկվել է զինւորական ապստամբութիւն:

✦ Գերմանական նոր երեք զօրաբանակ է ուղարկվում Կրակով:

✦ Գերմանական զօրքերի փոխադրութիւնը դէպի արևելեան ռազմաբեմ արդէն աւարտվել է: Սուվալկի մօտերը գերման զօրքերը նահանջում են ռուսների արշաւանքի ճնշման տակ:

✦ «Пр. Вѣстникъ»-ը գրում է, որ գուցէ Ճապօնիան զօրքեր ուղարկէ Եւրօպայի պատերազմադաշտը, որով պատերազմի վախճանը աւելի մօտ կը լինի:

✦ Մոսկվա բերված վիրաւորներին խնամելու համար կառավարութիւնը յատկացրել է 3 միլիօն ռուբլի:

✦ Անգլիական ֆինանսների մինիստրը պաշտօնապէս յայտնեց, որ մինչև սեպտ. 10-ը պատերազմը կլանել է Մեծ-Բրիտանիայի միջոցներից 390 միլիօն ռուբլի:

✦ Հերքվում է այն լուրը, թէ չեխ պատգամաւոր Կլօֆաչին գնդակահարել են: Նա ձերբակալված է անյայտ պատճառով:

✦ Վիէննայից տեղեկացնում են, որ Վիէննայի օպէրայի արտիստ ռուս բարիտօն Բակլանով վիրաւորվել է Գալիցիայում, կռւելով ռուս զօրքերի շարքերում:

ԹՈՒՐՔԻԱՅՈՒՄ

(Պետ. Հեռ. Գործ.)

16 սեպտեմբերի

Կ. ՊՕԼԻՍ.—Սև ծովի վրա, Ինիադաշվիլում և Կարաբուրունում, Բօսֆորի մօտ, նորից լուսավառված են փարոսները:

(Լրագիրներից)

✦ Թիւրք-բուլղարական յարաբերութիւնները աստիճանաբար վատթարանում են:

✦ Թիւրք զօրքերի մէջ մեծ չափեր է ընդունում սկսված դժգոհութիւնը ուտելիքի և զգեստի անբաւարար դրութեան դէմ: Ապստամբութիւնը շատ հնարաւոր է:

✦ Ադրիանուպոլսի շրջանի զօրքերն ուղարկվում են Զմիւռնիա և Սև ծովի ափը: Այնտեղ են ուղարկվել նաև բերդային թնդանօթներ: Գերմանիայից 2 օրվայ ընթացքում Կ. Պոլիս են բերվել 180 վագօն ռազմամթերք ու թնդանօթ: Այդ նիւթի մեծ մասը փոխադրված է Դարդանէլ:

✦ Կ. Պոլսից մեկնել են համարեա բոլոր ռուսները, բացի դեսպանից և դեսպանատան պաշտօնեաներից:

✦ Երրեակ համաձայնութեան պետութիւնները բողոքեցին Բ. Դրանը Դարդանէլը փակելու դէմ:

ԼԵՀԵՐԸ ԵՒ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Այս օրերս Մոսկվա է եկել լեհ յայտնի բանաստեղծ և դրամատուրգ Տադէուշ Միցինսկի: Նա աւստրիահպատակ է և Լեհաստանում յայտնի է իր ռուսասիրութեամբ: Մոսկվայի թերթերից մէկի աշխատակցի հետ ունեցած խօսակցութեան ժամանակ, նա ասել է հետևեալը.

«Նախ քան պատերազմը՝ լեհերը ռուսներին վերաբերվում էին անբարեացակամօրէն:

«Բայց բաւական էր, որ պատերազմը բռնկի, որպէսզի վերաբերմունքը դէպի ռուսները փոխվէր:

«Լեհ ժողովուրդը բնազդաբար զգում է, որ ռուսները իրան աւելի մօտ և թանգագին են գերմանացիներից:

«Լեհական նահանգների գիւղացիները գրկաբաց ընդունում են ռուս զինւորներին, խմացնում, ուտեցնում:

«Չը նայած աւստրիացիների ցրած կոչերին, լեհ ժողովուրդը առանց որևէ կասկածի իր համակրութիւնը տալիս է Ռուսաստանին:

«Սլաւօնական միութիւնը մինչև վերջին ժամանակներս Լեհաստանում ժողովրդականութիւն չէր վայելում. դրան նայում էին, որպէս ռուսացման գործի վրա:

«Բայց այժմ լեհ ինտելիգենցիան պատրաստ է ձեռք ձեռքի տուած գնալ Ռուսաստանի հետ:

«Պէտք է ասել, որ բարեացակամ վերաբերմունքը դէպի ռուսները երևաց դեռ Գերագոյն Զօրահրամանատարի կոչից առաջ:

«Աւստրիացիները ռուսական լեհերի մէջ շատ վաղուց է, որ ագիտացիա են մղում:

«Մենք աւստրիացիների մօտ չը գնացինք այն ժամանակ, իսկ հիմա, Աւստրիա-

յի ու Գերմանիայի դաշնակցութիւնից յետոյ, խօսք անգամ չէ կարող լինել աւստրիացիների հետ որեւէ միութիւն հաստատելու մասին։

«Լեհերի անհամակրութիւնը դէպի գերմանացիները չափազանց մեծ է։

«Գերմանացիների անքաղաքավարութիւնը, անխղճութիւնը սարսափելի ատելութիւն և արհամարհանք են ստեղծել դէպի նրանց»։

ՊՐՈՒՍԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԻՑ

(Փախստականի պատմածը)

Այս օրերս Մոսկվա է եկել Սուվալկի նահանգի Շտաբին աւանի դպրոցի ուսուցիչ Մ. Մ. Բոգդան, որ թշնամու մօտեցումը նկատելով փախել է այնտեղից։

Շտաբին աւանը 20 վերստ հեռու է գտնվում Աւգուստով գաւառական քաղաքից և 25 վերստ՝ գերմանական սահմանից։

«Երբ օգոստոսի 20-ին,—ասում է Մ. Մ. Բոգդան,—ռուսական զօրքերը շարժվեցին դէպի Կենիգսբերգ, մեր աւանի բնակիչները բոլորովին հանգստացան։ Մենք գիտէինք, որ ռուսները վերցրել են Լիկ, Գումբինէն, Ինստերբուրգ քաղաքները, և թշնամու չէինք սպասում։

«Բայց գեներալ Սամսոնովի բանակի հետ պատահած դժբաղդութիւնից յետոյ մեր աւանջին հասան հետզհետէ անհանգիստ և յուզող լուրեր։

«Լուսաբացին լսվեց թնդանօթաձգութիւն։

«Երևացին բազմաթիւ աէրօպլաններ։

«Նրանք պրօկլամացիաներ էին նետում ժողովրդին, որոնց մէջ խորհուրդ էին տալիս չը փախչել, խոստանում էին ձեռք չը տալ խաղաղ բնակիչներին, ասում էին, որ գերմանական տիրապետութեան տակ լաւ կը լինի և այլն։

«Բայց մենք դժուարանում էինք հաւատալ գերմանացիների բարութեան։

«Մեր աւանի բնակիչներից մի քանիսը գնացին գերմանացիների գրաւած տեղերը տեսնելու և վերադառնալով այնպիսի բաներ էին պատմում, որ մարդու մազերը բիզ-բիզ էին լինում։

«Օրինակ, պատմում էին, որ գերմանական զինւորները հաւաքել են մեր Սլօվակի գիւղի կանանց և նրանց ամեն տեսակ բռնութեան ենթարկելուց յետոյ՝ հագցրել են իրանց զինւորների շորերը և, կանգնեցնելով զօրքի առաջ, ստիպել են փոսեր փորել դիերի համար... Եւ բոլոր կանայք գնդակահարվում են մօտեցող ռուս զօրքերի կողմից։

«Վլադիսլաւօվում սպանվել են լեհական երկու քահանա։

«Սեպտեմբերի 2-ին, երկուշաբթի, մեր մօտով անցան դէպի Բէլօստոկ Աւգուստովի բնակիչները։

«Անցնում էին կառքեր, հանրակառքեր և այլն։ Ողջ ճանապարհը լցված էր հետևակ ճանապարհորդներով։

«Չորեքշաբթի օրը Աւգուստովի կողմից լսվեց ուժեղ թնդանօթաձգութիւն։

«Շտաբին եկան ռուս երիտասարդներ, պատանիներ, որոնք պատմում էին, որ գերմանացիները բռնում են ռուս երիտասարդ մարդկանց և ստիպում դիրքեր շինել իրանց համար. պատմում էին նոյնպէս, որ կռիւը տեղի է ունենում մեզ մօտիկ դաշտերում։

«Ամենքը սկսեցին փախչել։

«Ես կորցրի իմ ընտանիքը, մօրս, քոյրերիս, թողի բոլոր կայքս և ինձ գցեցի կայարան...»։

ԿՐԱՊՕՏԿԻՆԸ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՄԱՍԻՆ

«Русск. Вѣд.»-ում տպված է յայտնի անիշխանական և ռուս էմիգրանտ իշխ. Պ. Կրապօտկինի ուշագրաւ նամակը պատերազմի մասին։

Ցոյց տալով, որ ներկայ պատերազմը պատմական անխուսափելի հետևանք է Ֆրանսիայի 1870 թւի աւերման և Եւրոպայի կենտրոնում գերմանական զրահաւորված բռունցքի իշխանութեան, և որ Գերմանիան սպասում էր այս պատերազմին, պատրաստվում էր նրա համար և տարիներից ի վեր աշխատում էր սկսել այդ պատերազմը, Կրապօտկինը, այնուհետև, գրում է.

«Ոչ Սերբիան է պատերազմի պատճառը և ոչ է Գերմանիայի Ռուսաստանից կրած երկիւղը, այլ այն, որ, չնչին փոքրամասնութեան բացառութեամբ Գերմանիայի կառավարութեան ղեկը ձեռք առած դասակարգը չափազանց աւրել էր իր՝ Ֆրանսիայում տարած յաղթանակից և ծովի ու ցամաքի վրա առաջ զարգացած զինւորական ոյժից։ Այդ դասակարգը Գերմանիայի համար վիրաւորական է համարում, որ նրա հարևանները խանգարում են նրան տիրապետել Միջերկրական ծովի վրա ընկած Մարօկկօ, Ալժիր և Եգիպտոս հարուստ գաղութները, Փոքր-Ասիան, Չինաստանի մի մասը. որ այդ հարևանները Հնդկական օվկիանոսի ապագայ Աղբիւրները՝ Պարսից ծոցը խլելու ծրագրի մէջ իրանից առաջ են ընկել և ընդհանրապէս խանգարում են նրան իր գերիշխանութիւնը հաստատել Եւրոպայում, Ասիայում և Աֆրիկայում։

«Վերջին 40 տարվայ ընթացքում գերմանական արդիւնաբերութեան կաշկանդումը և գիւղացիութեան ունեցուածքի զարգացման դադարը գերմանական պրօլետարիատի մեծագոյն մասին վարակեցին պատերազմական ծրագիրներով. այժմ էլ նրանք երազում են կապիտալիզմի յաղթական և արագ զարգացման մասին։ Այդ պատճառով էլ առաջ է եկել ռազմամոլ պետութեան գաղափարի պաշտամունք, զօրքի աստուածացում և յաղթական պատերազմի ընդհանուր տենչանք։

«Թէ բնորոշումս որքա՞ն մօտ է իրականութեան, այդ երևում է վերջին օրերի անցքերից։

«—Չէզոք մնացէք, Ֆրանսիային ձեռք չեմ տայ, միայն նրա գաղութները կը գրաւեմ,—այդպէս էր ասում Վիլհէլմը անգլիական կառավարութեանը։

«—Չէզոք մի՛ մնաք, միացէք ինձ,—ասում էր նա Իտալիային,—դրա փոխարէն դուք կը ստանաք Սավօյան, Թունիսը, Նիցցան։

«—Մի՛ խառնվէք, թողէք Ֆրանսիայի, Բէլգիայի, Անգլիայի հետ հաշիւներս մաքրեմ,—գրում էր Ռուսաստանին, խոստանալով նրան ձեռք չը տալ։

«—Ձեզ համար ձեռնտու է, որ եւրոպական պետութիւնների համաձայնագրին այնպիսի նշանակութիւն տաք, որով ապահովվի Բէլգիայի անկախութիւնն ու չէզոքութիւնը,—գրում էր գերմանական մինիստր-նախագահը անգլիական արտաքին գործոց մինիստրին, յայտարարելով որ Գերմանիայի համար միջազգային ոչ մի համաձայնագիր գոյութիւն չունի։

«Ճշմարիտ կը լինի ասել, որ Նապօլէոն I-ն էլ ոտնատակ տալեց միջազգային համաձայնագրերը։ Բայց մինչև 1812 թւի պատերազմները Ֆրանսիական հանրապետութեան զօրքը, դրա հետ նոյնիսկ պետութիւնը Եւրոպայում ճորտատիրութեանը վերջ տալով՝ տարածեցին բոլոր քաղաքացիների հաւասարութիւնը օրէնքի առաջ։ Նրանց ոյժը հէնց դրա մէջ էր կայանում։ Իսկ գերմանական զօրքերն իրանց հրդեհներով ու աւերածութեամբ ինչ են բերում մեզ համար։ Պատերազմական պետութիւնից դուրս՝ ոչինչ։ Իրաւունքի ոչ մի գաղափար։ Գազանացած զինւորի յաղթութիւնից դուրս՝ ոչինչ։ Ոչինչ, բացի մինչև 1870 թւականը Գերմանիայում զարգացող կուլտուրայի ոտնատակ տալը։

«Ժողովուրդների ազատութիւն... հաշտութեան գաղափար... առաջադիմութիւն.— գերմանական դրօշակի վրա դրանցից ոչ մէկը չը կայ։ Գերմանիան նոր պատերազմներ է խոստանում։ Ազատ ազգերի գրաւումն է նրան զբաղեցնում...

«Երևակայեցէք, ինչ կը նշանակէր ներկայ պատերազմում Գերմանիայի յաղթանակը։

«Նախ՝ ամբողջ Բէլգիայի կամ նրա մեծ մասի գրաւումը։

«Հօլլանդիան բռնի ոյժով կը միացնէր իր կայսրութեանը։

«Կը սպառնար միացնել նաև Շվէյցարիան, որին պաշտպանելու հնարաւորութիւնից զուրկ կը լինէին Ֆրանսիան ու Անգլիան։

«Գերմանիային կը միացվէր Ֆրանսիայի մի մասը, հետևապէս և նա իր սահմանագիծը Պարիզից երկու կամ մի օրվայ ճանապարհի հեռաւորութեան վրա դնելով՝ նրանց կարգելէր ամրութիւններն առաջ շարժելու։

«Պարտվողներից կը վերցնէր պատերազմական մեծ տուգանք՝ զօրքի ուժեղացման նպատակին ծառայեցնելու համար։ Ֆրանսիան կը դառնար երրորդական պետութիւն, անզօր սօցիալական առաջադիմութիւն անելու։

«Վերջին տարիներս Բէլգիան այդ դրութեան մէջ էր։ Այդ դրութեան մէջ կընկնէր և Ֆրանսիան. մօտաւորապէս նոյն վիճակին կը հասնէր և Անգլիան։

«Մեր՝ ռուսներիս վրա տարած յաղթութեան մասին մտածելն իսկ դժուար է, որովհետև նրանց յաղթութիւնը այնչափ սարսափելի կը լինէր։ Ի՞նչպէս կառաջանար Ռուսաստանի զարգացումը, եթէ Նեմանի վրա, Րիգայում, գուցէ նոյնիսկ Րէվէլում գերմանական Մեցի նման բերդեր շարվէին, և շարվէին ոչ թէ երկիրը պաշտպանելու, այլ յարձակվելու համար։ Բերդեր, որոնցից պատերազմ յայտարարելու իւրաքանչիւր րոպէին իր ողջ պատրաստութեամբ դէպի Պետրօգրադ կը շարժվէին 200,000-անոց բանակներ։

«Ներկայ պատերազմում, Գերմանիայի յաղթութիւնով, կուլտուրան պատերազմական խնդիրների գերին կը լինէր։ 1870 թւականից սկսած կուլտուրայի յօրդացումը ընդհանուր առմամբ կանգ է առել։ Իսկ այժմ նրա յաղթութիւնով Արևմտեան Եւրոպայում և սլաւօնների աշխարհում տարածված ժողովրդական զարգացումը կը կանգնի կէս դարից ոչ պակաս։

«Էլ չեմ ասում, թէ ինչպիսի բարբարոսութեան ու վայրագութեան մէջ է արտայայտվում արդի յաղթական գերմանիզմը...

«Գերմանացիների արածների մասին լսածներս ճշմարտութիւն է։

«Ամենասոսկալին այն է, որ բէլգիացիների վրա նրանց գործադրած ճնշումները, որոնք կուլտուրական աշխարհի զզւանքն են շարժում, գերմանական սօցիալ-դեմօկրատների շատերի մէջ արդարացում են գտնում։

«Socialdemokraten» թերթում անշուշտ կարդացած կը լինէք գերմանական պատգամաւոր Զուտէկումի Իտալիայում կատարած ճանապարհորդութեան մասին, ինչպէս և կարդացած կը լինէք այդ երկրում նրան տրված պատասխանները։

«Շատ բան կուզէի ասել, բայց այսօր այսքանն էլ բաւական է։ Իրականութեանը բաց աչքերով նայողների համար պարզ է, թէ ինչու այն բոլոր մարդիկ, որոնց ցանկալի է մարդկային զարգացման առաջադիմութիւնը և որոնց մտածողութիւնը անձնական շահերով չէ մթագնած, չեն կարող տատանվել սօփեստութեամբ ու ազգասիրութեամբ։ Չի կարելի Գերմանիայի վերջնական պարտութիւնը չը ցանկանալ։ Ներկայ րոպէներում չի կարելի նաև չէզոք մնալ, որովհետև չէզոքութիւնը երկաթէ բռունցքի առաջ ներողամտութիւն կը նշանակի։

«Մարդկութեան մեծամասնութիւնը գիտակցում է այդ, և ամենուրեք լսվում է. «Դաշնակիցները կը յաղթեն»։ Այս պատերազմը Եւրոպայում ամենավերջինը կը լինի։ Բոլոր ազգութիւններին ազատ զարգացման իրաւունքներ կը տրվեն։ Եւրոպայի քարտէզի փոփոխութեան հետ ֆեդերատիվ սկզբունքը լայն գրաւումներ կանի։ Առաջնակարգ ազգութիւնների միաբանութիւնը նոյնպէս անխուսափելի է։ Ընդհանուր երկիւղի մի անսովոր ոյժ ազգութիւններին այդ ճանապարհն է մղում։ Այդ միաբանութիւնից հիմնաւորվելու է բոլոր խաւերի համար մի նոր կեանք։

«Այդպիսի մտքեր են սկզբնաւորվում Արևմտեան Եւրոպայում։ Նրանք ճշմարիտ են և պէտք է որ անպայման յաղթեն»։

ՀԱՅ ՎԻՐԱՒՈՐՆԵՐԸ ՄՈՍԿՎԱՅՈՒՄ

Օգոստոսի 12-ից սկսած պատերազմի դաշտից, գլխաւորապէս Գերմանիայի սահմանից, Մոսկվա տեղափոխել սկսեցին պատերազմի դաշտում վիրաւորված զինւորներին, որոնց մէջ նաև հայ զինւորներին։ Օգոստոսի 14-ին ստացայ առաջին բաց նամակը, որով երկու հայ վիրաւոր խնդրում էին այցելել իրանց։ Հետևեալ օրը Մոսկվայի եկեղեցական խորհրդի անդամ պ. Մ. Բունիաթեանի հետ գնացինք նրանց տեսութեան։ Վիրաւորվածները երկուսն էլ Երևանի նահանգից էին, վիրաւորվել էին մէկը ձախ ձեռքից, միւսը ոտքից Գումբինէնի մօտ օգոստ. 7-ին. տրամադրութիւնները լաւ էին, վէրքերը չափազանց թեթև. պատմում էին իրանց տպաւորութիւնները պատերազմի մասին. Մոսկվայից դժգոհ էին, որովհետև այստեղ շատ «սկուչնա» էր, իսկ պատերազմի դաշտում ուրախ...

Երկրորդ այցելութիւնն արեցի ինժէներ պ. Ց. Ամիրեանի հետ «Матросская Богодѣльня» կոչված հիւանդանոցում Աստուածածնի տօնի օրը. վերցրել էինք հետներս օրհնած խաղող, նաև դեղձ, ծխախոտ ու զանազան քաղցրեղէն։ Պատերազմի տպաւորութիւնն այնքան սաստիկ էր, որ խեղճերը կորցրել էին ամեն հաշիւ, բոլորովին մոռացել էին, որ այդ օրը Աստուածածնի Վերափոխումն է և խաղողի տօնը։ Այս անգամ տեսանք մինչև 10 վիրաւորի, բոլորն էլ գերմանական կռւից. մէջները մէկը старшій унтеръ офицеръ էր։ Այնուհետև այցելել եմ մօտ 15 հիւանդանոց. ինձ հետ եղել են նաև երբեմն հայ կանայք և պարոններ. գովելի է մանաւանդ հայ կանանց սրտագին վերաբերմունքը, որոնք տանը պատրաստում էին զանազան ուտելիքներ ու մրգեղէն և հիւանդանոցներում բաժանում անխտիր թէ հայ և թէ ռուս վիրաւորներին։ Զինւորների եղբայրութիւնն այնքան սերտ է ու անկեղծ, որ հայ վիրաւորները յաճախ շեշտում էին, որ «նրանք (ռուսները) կերան՝ նոյն է թէ մենք կերանք»։ Նոյնպիսի վերաբերմունք ցոյց էին տալիս նաև ռուս կանայք. իմ այցելութեան ժամերին եղել են դէպքեր, երբ հասարակ դասի ռուս կանայք գոգնոցները լի խնձորներով մտնում էին հիւանդների մօտ ու ամեն մի վիրաւորի մահճակալի վրա անխտիր խնձոր դնում ու դուրս ելնում։ Համաեւրոպական այս ահեղ պայքարը խոշոր միջամների հետ միասին Ռուսաստանին պարգևելու է նոյնպէս ահագին օգուտներ — արբեցողութեան վերացման հետ միասին, ազգերի եղբայրացումն ու քրիստոնէական վեհ ոգու արմատանալը ժողովրդի մէջ։

Մի այլ անգամի թողնելով կռւի այլ և այլ դէպքերի պատմութիւնը, այստեղ կը յիշեմ հայ վիրաւորների պատմածներից ստացածս տպաւորութիւնը, որ անհետաքրքրական չը պիտի լինի «Մշակի» ընթերցողների համար։ Ռուսական բանակի մէջ տիրում է ընդհանուր և չը տեսնված ոգեւորութիւն. կռւում են անօրինակ քաջութեամբ. ռուսական թնդանօթը գերմանականից անպայման բարձր է, նոյնպէս գնդակները. գերմանացիք ձգտում են իրանց թնդանօթներով աւելի ազդել զօրքի հոգեկան վիճակի, նրա նեարդերի վրա, ուստի արձակում են յախուռն կերպով և ոչ այնքան աջող. հետևակ զօրքը փախուստ է տալիս սուինից, հեծելազօրը ռուսականից ստոր է, իսկ կօզակներից վախենում են ինչպէս մահվան հրեշտակից, որովհետև եթէ զօրքը պատերազմ է գնում ոգևորված, կօզակները գնում են՝ որպէս խնճոյքի և ուրախութեան։

Գերմանացիք աւելի սպանված, քան վիրաւոր են տալիս, իսկ ռուս վիրաւորները թեթև, մեծ մասամբ ոտքից կամ ձախ ձեռքից կամ թևից. հայ վիրաւորները նոյնպէս թեթև են, շատերն առողջացան արդէն և կրկին պատերազմ ուղևորվեցին. ըստ հայկական սովորութեան պատերազմ գնալուց առաջ հաղորդվեցին, ոմանք ուղարկվեցին հայրենիք կարճ ժամանակով կազդուրվելու։

Շատ տպաւորութիւն գործեց միայն մի հայ զինւոր, որը թէև թեթև էր վիրաւորվել, բայց դանդաղէն էր սկսել ձախ ոտքից, ու ծնկից ցածր ստիպված էին բժիշկները կտրել ոտքը. քահանայի որդի էր, Կարսի շրջանից, Մարկոս Տէր-Կարապետեան անունով. կանչեցին, որ գնամ հաղորդեմ. խեղճը չափազանց յուսահատվել էր և անդադար լալիս էր ու համոզված էր, թէ «առանց ոտքի անկարելի է ապրել». ի հարկէ յուսադրեցի ամեն կերպ, թէ վհատվելու կարիք չը կայ. «Կառողջանաս. բերածդ զոհը շատ մեծ է և գծալի քեզ համար, բայց դա յանուն հայրենիքի է և քո թիւրքահայ եղբօրդ վիճակի թեթևացման համար»։ Յիրաւի ինձ ասացին, որ վտանգն անցած է և հետզհետէ կը կազդուրվի։ Նրա հետ պառկած էր մի հայ թեթև վիրաւորված ոտքից և խնամում էր սրան. նաև մի ռուս, որը վիրաւորված էր 12 տեղից, ի միջի այլոց կրծքից մի քանի տեղ։

Չը մոռանամ շեշտելու, որ հայ զինւորների մէջ այն գիտակցութիւնն է իշխում, որ գերմանացիների տապալմամբ՝ խորտակվելու է նաև Թիւրքիան, հետևապէս նրանք իրանց թափած արիւնով թեթևացնելու են նաև թիւրքահայերի վիճակը։

«Մշակի» մէջ տալիս եմ հրատարակութեան հայ վիրաւորների անունը, ազգանունը և որտեղացի լինելը. անկարող լինելով մի առ մի բոլոր թերթերին ուղարկել՝ խոնարհաբար խնդրում եմ միւս հայ թերթերին արտատպել ի մխիթարութիւն վիրաւորների ծնողներին։

1) Սողոմոն Գասպարեանց, օրդուբաթցի, ձախ ոտից վիրաւորված, Գումբինէնի մօտ, օգոստոսի 7-ին։

2) Սարգիս Անտոնեան, Թազագիւղցի (Հին-Նախիջ. գաւ.), ձախ ձեռքից վիր. Գումբինէնի մօտ օգ. 7-ին։

3) Յովսէփ Խաչատրեան Գուլիմեան, կարսեցի, ձախ ձեռքից վիր. Գումբինէնի մօտ օգ. 7-ին։

4) Քրիստափոր Յովհաննիսեան Դանիէլեան, Սաղեանից, վիր. ձախ ձեռքից Գումբինէնի մօտ օգ. 7-ին։

5) Հայրապետ Գէորգեան Պետրոսեան, Կէյծակ գիւղից (Բագուի նահ.) վիր. աջ մատից Գումբինէնի մօտ օգ. 7-ին։

6) Սեդրակ Արշակեան Թարվերդեան, Համամլու գիւղից (Երևանի նահ.), պատերազմի դաշտ գնալիս հիւանդանում է. Մոսկվայում անդամահատել էին վիզը։

7) Վիրապ Աւետիսեան Սարգսեան, Էջմիածնի գաւառի Կիզիլթամուր գիւղից. վիր. ձախ ձեռքից Գումբինէնի մօտ օգ. 7-ին։

8) Յովհաննէս Ներսիսեան Թադէոսեանց, Երևանի նահանգի Ղարաչամզալու գիւղից, ձախ ձեռքից վիրաւ. Գումբինէնի մօտ օգոստ. 7-ին։

9) Լևոն Գէորգեան Գէորգեան, Հին-Նախիջևանի Ջահուկ գիւղից. старшій унтеръ офицеръ, վիրաւորվել է ձախ ոտքից Գումբինէնի մօտ օգ. 7-ին. մասնակցել է 5 կռւի, իսկ 6-րդ անգամ վիրաւորվել է. առաջարկված է ս. Գէորգի շքանշանի. բերել էր հետը գերմանական օֆիցերից խլած մի քարտէզ, պլանշ և ժամացոյց։ Այժմ, ինչպէս նրա նամակից տեղեկացայ, տարել են նրան Րեազան քաղաքը։

10) Հրաչեայ Ջանոյեանց, ալէքսանդրօպօլցի, աջ թևից վիրաւ. Ինստերբուրգում օգոստ. 7-ին։

11) Կարապետ Գրիգորեան Ագանեսեան, Երևանի նահ. Աղնաթան գիւղից, ոտքից վիրաւորվել էր Վերժբոլովի մօտ օգ. 4-ին։

12) Մարգար Հայրապետեան Մանասեան, Երևանի նահ. գօղալդուեցի, վիր. ոտքից Վերժբոլովի մօտ։

13) Եղիազար Յարութիւնեան, ալիքիւչակցի, վիր. ոտքից Վերժբոլովի մօտ։

14) Արմենակ Գրիգորեան Սափարեան, փամբակեցի, վիր. ոտքից, Վերժբոլովի մօտ։

Արսէն ք. Սիմէօնեան

Մոսկվա, 10 սեպտ.

(Կը շարունակվի)

ԹՌՈՒՑԻԿ ՄՏՔԵՐ

XII

Մօտ երկու ամիս տևող պատերազմական գործողութիւնները արևմտեան ու արևելեան ռազմաբեմերի վրա բոլորեցին համաշխարհային պատերազմի առաջին շրջանը։

Ռուսական և ֆրանսիական զօրքերի վերջին յաղթութիւնները հիմնովին կերպարանափոխեցին հակառակորդների կողմից սկսված յարձակողական պատերազմի պատկերը։

Գերմանիայի յարձակողական պատերազմը Ֆրանսիայի դէմ այժմ դարձաւ պաշտպանողական։ Աւստրիայի յարձակողական պատերազմը Ռուսաստանի դէմ ոչ թէ միայն դարձաւ պաշտպանողական, այլ մինչև իսկ յանգեց զինւորական ոյժի կատարեալ քայքայման և կազմալուծման։

Գերմանական զօրքերի առաջխաղացումը Ֆրանսիայի ներսում հասաւ մինչև Պարիզ-Շալօն-Վերդեն գիծը և այդտեղ կանգ առաւ։ Ֆրանսիական զօրքերի հրամանատար Ժօֆֆրի ծրագրի համաձայն, այդտեղից, այսինքն Շալօնի նշանաւոր Կատալաունեան դաշտերից սկսվեց ֆրանսիական և անգլիական զօրքերի յարձակումն և առաջխաղացումը։ Գերմանական զօրքերի աջ թևը նահանջեց մեծ կորուստներով։ Հէնց այդ պատմական Կատալաունեան դաշտերում 451 թ. այժմեան ֆրանսիացիների նախնիները՝ ֆրանկները ջարդեցին ու քշեցին Եւրոպան ասպատակող հոնների առաջնորդ Ատտիլայի հորդաները։ Այս պատմական զուգադիպութիւնը վերյիշեցնում է նաև Ատտիլայի հորդաների ու Վիլհէլմի զօրքերի կատարած աւերածութիւնների համանմանութիւնը։

Ներկայումս Գերմանիան չը կարողանալով իրագործել իր պատերազմական ծրագրի առաջին և գլխաւոր մասը, այն է ջախջախել Ֆրանսիան և ապա անցնել արևելեան սահմանը Ռուսաստանի դէմ, արևմտեան սահման վրա կրած խոշոր անաջողութիւններից յետոյ ստիպված է իր զօրքերը ետ տանել Ֆրանսիայի հողից և ամրանալ սահմանների վրա՝ ետ մղելու թշնամուն երկիրը ներս խուժելու դէպքում։

Սակայն պարզվում է և այն, որ ֆրանսիական և անգլիական դաշնակից զօրքերը չեն ներկայացնում իրանցից մի այնպիսի ոյժ, որ իր քանակով և պատրաստութեամբ կարողանար շարունակաբար մղել յարձակողական պատերազմ և մինչև իսկ անցնէր Գերմանիայի սահմանը։

Վճռական դերը կատարելու է ռուսական զօրքը, որի առաջխաղացումը գրաւելու է իր վրա արևմտեան սահմանից գերմանական զօրքերի մի մասը։ Այդ դէպքում միայն հնարաւոր է ֆրանս-անգլիական դաշնակից զօրքերին անցնել Գերմանիայի սահմանը։

Ռուսական զօրքերի կենտրոնացման ու Գերմանիայի վրա առաջ խաղալու համար հարկաւոր է ժամանակ։

Ժամանակ վաստակելու համար էր, որ Ժօֆֆրը նահանջեց և ապա աստիճանաբար սկսեց ետ մղել թշնամուն։

Ռուսական զօրքերի յաղթութիւնները չքացնելու են շուտով մի հակառակորդի՝ Աւստրիայի զինւորական ոյժը և խորտակելու բոլորովին նրա դիմադրութիւնը։ Ապա յաղթական զօրքերը, ինչպէս ենթադրվում է, Կրակովը վերցնելուց յետոյ գերմանական Սիլեզիայի նահանգով արշաւելու են Բեռլինի վրա։ Այս տեսակ ռազմագիտական շարժման մեծապէս նպաստելու է և այն հանգամանքը, որ ռուսական զօրքերի ձախ թևից չեխական նահանգների չեխ ժողովուրդը մի կողմից, իսկ Սիլեզիայի նահանգի ստուար մասը կազմողը լեհ ժողովուրդը միւս կողմից ամեն կերպ կաջակցեն ռուսական զօրքերի առաջխաղացման։ Գերմանիան այժմ տենդային եռանդով աշխատում է ամրացնել իր արևելեան սահմանը հարաւից՝ Սիլեզիայից մինչև հիւսիս՝ ռուսական Կալիշ քաղաքը, որը վաղուց գրաւել էր։

Այս գծի վրա, ինչպէս երևում է, գերմանական զօրքերը պահելու են պաշտպանողական դիրք և աշխատելու դիմադրել ռուսական զօրքերի յարձակման։ Արևելեան Պրուսիայում գերմանական զօրքերի առաջխաղացումը Պլօցկ և Գրոդնօ քաղաքների նահանգներից նպատակ ունի անցնել Վարշավայի և Բրէստ-Լիտովսկ ամրութիւնների քամակը, այսինքն գերմանացիք այժմ ուզում են հիւսիսից իրագործել այն ռազմագիտական ծրագիրը, ինչ որ աւստրիական զօրքերը փորձեցին իրագործել հարաւից՝ Լիւբլինի նահանգից։

Ինչպէս յայտնի է, աւստրիական զօրքերի առաջխաղացումը կանգ առաւ Լիւբլինի նահանգի Կրասնիկ քաղաքի մօտ. այդտեղից չարաչար պարտված աւստրիական զօրքերը ուղղակի փախուստ տուին իրանց երկիրը, ուր և ընկան երկու կրակի մէջ՝ հիւսիսից և արևելքից արշաւող ռուսական յաղթական զօրքերի կրկնակի յարձակման։

Այժմ գերմանական զօրքը այդ նոյն ռազմագիտական ծրագիրը ձգտում է իրագործել ռուսական լեհական նահանգների հիւսիսային կողմից, ուր ռուսական զօրքերը ամեն կերպ կընդդիմադրեն ժամանակ վաստակելու, որպէսզի Աւստրիայում գործող ռուսական բանակները մօտենան Սիլեզիային։

Եթէ մինչև իսկ սահմանակից ռուսական մի քանի քաղաքներ էլ գրաւեն գերմանական զօրքերը, դա չէ կարող ռազմագիտական կարևոր նշանակութիւն ունենալ, այլ նպատակն է լինելու իբր թէ մոլորեցնել հակառակորդին և դարձնել իր վրա նրա զօրքերը, որպէսզի վերջինի զօրքերը քչանան այնտեղում, որտեղից սպասվում է յարձակումն։

Այսպէս ուրեմն գերմանական զօրքերի առաջխաղացման նպատակն է Վարշավան և Բրէստ-Լիտովսկը, իսկ ռուսական զօրքերինը՝ պաշտպանել սահմանները Արևելեան Պրուսիայի կողմից և միևնոյն ժամանակ այնքան դիմադրութիւն ցոյց տալ թշնամուն, որ ժամանակ վաստակվի մինչ այն ժամը, երբ ռուսական զօրքերն անցնելու են Գերմանիայի սահմանը։

Այսպէս ուրեմն ներկայ պատերազմը ժամանակի վաստակման տեսակէտից ստանում է այն կարևոր նշանակութիւնը, որ պատերազմի աջող վախճանը կախված է միմիայն այն հանգամանքից, թէ որքան ժամանակ է տևելու այդ համաշխարհային ընդհարումը։

Որքան երկար տևէ պատերազմը, այնքան ձեռնտու է այդ՝ դաշնակիցներին։ Այդ պայմանի համաձայն էլ կազմված էր Ժօֆֆրի ռազմագիտական ծրագիրը, որ և փայլուն կերպով իրագործեցին ֆրանս-անգլիական քաջարի զօրքերը։

Գերմանիայի գեներալ շտաբի մշակած ծրագիրը, որի հեղինակ անուանում են հէնց իրան Վիլհէլմին, յենվում էր արագ

կայծակնահար յարձակման թշնամու՝ Ֆրանսիայի վրա և դրան ջախջախելուց յետոյ, անցնելու արեւելեան սահմանը՝ Ռուսաստանի դէմ։

Ինչպէս այժմ ցոյց տուեցին պատերազմի մօտ երկու ամսվայ գործողութիւնները, այս բանում էլ Գերմանիան պարտութիւն կրեց, այն էլ նրա զօրքերը դեռ երկար ժամանակ արեւմտեան սահմանի մօտ ստիպուած են լինելու մղել պաշտպանողական պատերազմ, մինչև որ Աւստրիան, բոլորովին ջախջախված, էլ ոչ մի նշանակութիւն չէ ունենալու ռուսական զօրքերի համար, որոնք իրանց ամբողջ ույժը կուղղեն այն ժամանակ միմիայն Գերմանիայի դէմ։ Ուրեմն այժմ էլ ռուսական զօրքերի յաղթութեան համար Գերմանիայի դէմ ժամանակ է պէտք, ինչպէս և 100 տարի առաջ Հայրենական պատերազմի ժամանակ, աշխարհս սասանեցնող Նապոլէոնի օրով, որից Ռուսաստանը չը վախեցաւ, մէն-մենակ դէմ ելաւ ու սկիզբ դրեց հանճարեղ զօրավարի ու կայսրի ամենափայլուն փառքի խորտակման։

Ա. Նազարէթեան

ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՊՐՕՖԵՍՕՐԻ ՊԱՏՄԱԳԻՏԱԿԱՆ ՄՈԼՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

(Պատերազմ, պատրիոտիզմ և գիտութիւն)

III

Ըստ գերմանական գիտնականի ռասսայական թէօրիայի, նորագոյն պատմութեան մէջ հզօրագոյն գործօնի դեր են խաղացել ազգային գաղափարը և ռասսայական հարազատութեան կապը։ Իբրև օրինակներ յիշում է նա եւրոպական մարդկութեան ապրած ներկայի խոշոր երևոյթները՝ բալկանեան և համաեւրոպական պատերազմները։

Պատմական երևոյթների հիասթափեցուցիչ հետևանքները շատ յաճախ են խաբել ու պատժել շրալի մտածողութեան իդէալիստ ներկայացուցիչներին։ Վերացական խոհերով տարված չափազանց մակերեսային է, որպէսզի կարողանայ տանել երևոյթի հիմքերում, թագնված ծալքերում որոնել ու մերկացնել երևոյթի ծագման ու ծաւալման իսկական առաջ-մղիչ ույժերը։ Մի երևոյթի, ասենք, օրինակ՝ պատերազմի բռնկման հարազատ դրդապատճառները որոնում են իդէալիստ մտածողները այն կառավարական դեկլարացիաների, արքայական ճառերի, պաշտօնական օրգանների և պատենտաւոր հրապարակախօսների բարձրագոչ յայտարարութիւնների մէջ, ուր ամեն բան կը գտնէք, բայց ոչ մի դէպքում և երբէք երևոյթի ծագման իրական մոտիվները։ Այնտեղ կը գտնէք դիւթիչ ֆրազներ, բոցավառող ու գրգռող արտայայտութիւններ՝ ազգայնականութիւնը շարժելու, մասսան ոգևորելու, զօրագնդերը խանդավառութեամբ առաջ մղելու համար։ «Սուրբ հաւատ», «ցեղային ազգակցութիւն», «հայրենիքի պատիւ», «ազգի անունն ու նամուսը» և մի շարք այլ վերացական գաղափարների անհաշիւ ընդհանրացումներով շահագործվում է բացայայտօրէն ամեն բան, ինչ հեռաւոր առնչութիւնն անգամ չունի պատերազմական երևոյթի առաջացման գաղտնի պլանների, թագնված տենդենցների հետ։ Պատահե՞լ է երբևիցէ, որ պատերազմող կողմերը իրանց ինքնարդարացուցիչ պատճառաբանութեան մէջ գէթ թռուցիկ յիշատակէին, որ իրանք սուր են շողացնում, նախայարձակւում են այս կամ այն երկրի վրա՝ տերրիտօրիական նուաճումների համար, գաղութային հողամասեր, առևտրական շուկաներ գրաւելու համար, իր հակառակորդին ռազմապէս ընկճելու, քաղաքականապէս թուլացնելու համար, որպէսզի դիւանագիտական հողի վրա հեգեմօնիան ինքը ստանձնէ։ Երբէք, այսպիսի մօտիվներ ոչ միայն չեն յիշվում, այլև խնամքով թագցվում են և պաշտօնապէս հերքվում դրանց գոյութիւնը։

Ուրիշ խօսքով՝ պաշտօնական օրգանները և սրանցից ներշնչվող պատենտաւոր իդէօլօգիան աշխատում են բոլոր միջոցներով պատերազմական երևոյթին անշահախնդրական բնաւորութիւն տալ և շահագործել այնպիսի գաղափարներ, որոնց անունով միայն հնարաւոր է ազգային հանրութեան ոգևորված համակրանքը վաստակել։ Իսկ մասսայական ոգևորութիւնը, ըստ ինքեան վերցրած, պատերազմական աջողութեան խոշոր գրաւականներից մէկն է։

Երևոյթի իդէալիստ մեկնաբանները, իրանց հերթին, ներշնչվում և մոլորվում են պաշտօնական օրգանների և պատենտաւոր իդէօլօգների հրապարակական յայտարարութիւններից և հաւաստիացումներից։ Նրանք մկրտում են պատերազմական երևոյթները մի շարք՝ բովանդակութեան հետ կապ չունեցող՝ անուններով. կրօնական, ազգային, ռասսայական, յանուն ազատագրութեան, առաջադիմութեան, քաղաքակրթութեան և այլն և այլն։ Իսկ պատերազմի ծագման և բովանդակութեան հիմնական մոտիվները, ինչպէս են՝ իմպերիալիստական-առևտրական, քաղաքական, առևտրական, գաղութային և այլն, մնում են անմատչելի և անըմբռնելի՝ իդէալիստ մտածողների համար։ Սրանք երևոյթը որակում են ոչ թէ ըստ նրա ծագման առաջ-մղիչ ազդակների, այլ ըստ արտաքին խաբուսիկ ու շլացուցիչ նշանների։

Պրօֆ. Լամպրեխտը ևս, որպէս մէկը այդօրինակ մտածողներից, որպէս ոգևորված պատրիոտ նախայարձակ մի պետութեան, գալիս է այսօր և իր բռնազբօսիկ դատողութիւններով կատարեալ պրօֆանացիայի ենթարկում մի այնպիսի համաշխարհային խոշոր երևոյթի մեկնաբանութիւնը, ինչպիսին արդի համաեւրոպական արիւնահեղ դրաման է։

Այն ողբերգական վախճանից յետոյ, ինչ ունեցաւ բալկանեան պատերազմը՝ իր երկրորդ էտապով դաշնակիցների միջև, գալ ու յայտարարել, որ պետութիւնների միութեան օղակն ու ազդակը եղել է նրանց ցեղական ազգակցութիւնը, նշանակում է կամ կոյր լինել կամ ձևանալ այդպիսին։ Ի՞նչ ցեղային կապ կար սլաւօն սերբերի, հելլէնական յոյների և լատին ռումինների միջև, երբ նրանք միացան բոլոր սլաւօն բուլգարների դէմ, իսկ սրանք յետոյ, վերջին հաշւով, իրանց առանձնացած դիրքը փոքր ինչ ամրապնդելու համար մտերմութեան ձեռք մեկնեցին իրանց երէկվայ արնախում թշնամիներին՝ մօնղոլական թիւրքերին։ Ո՞վ դաւաճանեց դրանով սլաւօնական ցեղի մաքրութեան գաղափարին՝ Սերբիան թէ Բուլգարիան, երբ նրանք «խզեցին» իրարից «ցեղային կապը» և միանալով «խորթ» ու «օտար» տարրերի հետ՝ թշնամացան իրար դէմ։ Ոչ մէկը, ոչ միւսը, որովհետև նրանք երբէք չեն դաշնակցել ոչ սլաւօնական ցեղի և ոչ ուղղափառ դաւանանքի գաղափարի հարազատութեան անունով, այլ ամեն մէկը իր սեփական պետական շահերի թելադրանքով՝ առաջ դաշնակցելու, յետոյ թշնամանալու անհրաժեշտութիւնն է ունեցել, նայած ամեն դէպքում կոնկրետ յարաբերութիւնների դասաւորութեան՝ Թիւրքիայի դէմ մղած պատերազմից առաջ և յետոյ։

Նոյն կոյր ակնոցով նայում է պրօֆ. Լամպրեխտը ներկայ պատերազմին։

Օրինակ՝ նրա կարծիքով Անգլիայի դաշը Ֆրանսիայի հետ բացատրւում է նրանով, որ Անգլիայում ճնշվել է գերմանական ոգին կելտական ոգուց։

Մի այդպիսի երեխայական պարզամտութեան համար, թւում է ինձ, գերմանական գիտնականին կարող էր կարմրեցնել վերջին դպրոցականն անգամ։ Ի՞րա՞ւ այդքան թեթև է նայում Լայպցիգի պրօֆեսօրը նորագոյն կապիտալիստական երկիրների փոխյարաբերութիւնների և փոխ-շփումների զանազանակերպ դասաւորութեան պատճառների վրա։ Թէ այդտեղ ևս պատերազմով բոցավառված իր պատրիոտիզմը ճնշել է իր մէջ գիտական սառը մտածողութեան հաւասարակշռութիւնը։

Եթէ մէկը հարցնէր Լամպրեխտին, ինչպէս է հապա, պ. պրօֆեսօրը, որ ուղիղ հարիւր տարի առաջ նոյն Անգլիան միացած գերմանական երկիրների հետ՝ զօրքով ու դրամով օգնում և կռիւ էր մղում նրանց տերրիտօրիայում այն ժամանակվայ Ֆրանսիայի դէմ՝ ջախջախելու համար Նապոլէոնեան բռնի տիրապետութիւնը Եւրոպայում։ Իր տեսակէտի մէջ տարրական հետևողականութիւն պահպանելու համար Լամպրեխտը ստիպված կը լինի հակառակ ամբողջը պնդելու, այսինքն այն, որ հարիւր տարի առաջ Անգլիայում գերմանական ոգին էր ճնշում կելտականին։

Բայց դուք կարող էք, ընթերցող, ձեր յետագայ հարցերով գերմանական պրօֆեսօրին զրկել նոյնիսկ աբսուրդներով պատասխանելու հնարաւորութիւնից։

Հետաքրքրական էր իմանալ, թէ ինչ ոգու ազդեցութեամբ է Անգլիան այնքան սերտ դաշնակցել Եապոնիայի հետ, Ֆրանսիան՝ Ռուսաստանի հետ, Ռուսաստանը՝ Անգլիայի հետ, Իտալիան՝ Գերմանիայի և Աւստրիայի (իմա եռապետական դաշնակցութիւնը մինչև պատերազմ) հետ. վերջապէս ո՞ր ոգին է քոյր ու եղբօր սերտ մտերմութիւն հաստատել Գերմանիայի և Թիւրքիայի միջև։ Աւելին ասենք. ինչ չար ոգու զօրութեամբ է Պրուսիան մօտ յիսուն տարի առաջ (1866 թ.) զէնք բարձրացրել իր հարազատ եղբայրների (Աւստրիայի, Բաւարիայի, Սաքսոնիայի) դէմ՝ դաշնակցելով խորթ օտարի, ռոմանական Իտալիայի, հետ։

Հերիք է. անվերջ է նման հարցերի թիւը. խնայեցէք գերմանական պրօֆեսօրին...

Երբ մի մտածող պետական խոշոր ակտերի և սօցիալ-պատմական նշանակալից երևոյթների հիմքերում որոնում է հոգեկան ստիմուլներ, ոգի, ցեղական ինստինկտներ և այլ վերացական գաղափարներ, այդ դէպքում դուք կարող էք կորցնել ձեր բոլոր յոյսերը՝ այդպիսի մտածողից ակնել, երևոյթի ճիշդ ըմբռնողութիւն և պատմագիտական բացատրութիւն սպասելու։ Իսկ իրականութեան վերլուծութիւն, շօշափելի շահերի քննութիւն մի պահանջէք նրանից. նա չունի դրա համար հարկաւոր մտածելակերպը։ Նա չունի նաև սիրտ ու համարձակութիւն՝ անողոք, բայց ճշմարիտ խօսքը լսելու, մերկ փաստերի վրա լոյս սփռող թագնված մոտիվների մերկացումները տեսնելու։

Ո՛չ։ Մեր պրօֆեսօրը «հայրենասէր», «ազգասէր» է. պատերազմի ազդեցութեամբ նա իր գիտական պրօֆեսուրան ինքնակամ փոխարինել է ազգասէր պատրիոտիզմով։ Թող մի բան էլ նա առէ իր շրջապատին. գիտնականը այնեց գլած՝ դեմագոգի և կրէտաւորի դերը խաղալ։ Թող սառը լինի կողմերը, խղճմտանքում և թելադրած ըմբռնումները, ոչինչ, միայն թէ «հայրենիքը» տեսնէ ու մխիթարվի, որ իր պրօֆեսօր զաւակները ևս վիլհէլմեան պատրիոտներ են. գուցէ դա նաև մի առանձին կարգի «ինքնաբաւականութիւն» է։

Դժբաղդաբար Կարլ Լամպրեխտը միակ բացառութիւնը չէ իր պրօֆեսօրական պատրիոտիզմի մէջ։ Կարծես պատերազմը Գերմանիայում նմանվում է բնութեան այն զարհուրելի արհաւիրքին, որ անխտիր ու անխնայ քշում, տանում է իր կլանիչ ու լափիչ հեղեղի մէջ ամենքին ու ամեն բան տարերային ուժգնութեամբ։

Ծաղր ու ծիծաղ չէ՞ միթէ նորագոյն կուլտուրայի հասցէին, երբ գիտութեան այնպիսի նշանաւոր ներկայացուցիչներ, ինչպէս գերմանացի պրօֆեսօրներ Լենար և Րենտգէն, անգլիական «Royal Society» գիտական ընկերութիւնից ստացած իրանց ոսկէ մեդալները վաճառքի են հանում և 1000-ական մարկով վաճառում յօգուտ Կարմիր Խաչի ընկերութեան։ Կամ խորապէս ցաւալի չէ՞ տեսնել, թէ ինչպէս հանրահռչակ Էրնստ Հէկկելը մի շարք գերմանական գիտնականների կողմից յայտարարում է հրապարակավ, որ նրանք հրաժարվում են բոլոր պատիւներից և դրանց հետ միացած իրաւունքներից, որ ստացել են նրանք անգլիական համալսարաններից, ակադեմիական ու գիտական ընկերութիւններից։

Ուրեմն Հէկկելը ևս, դէպի Վիլհէլմը միշտ հակադիր ու ընդդիմադիր Հէկկելը զերծ չէ մնացել հիւանդոտ պատրիոտիզմի—ամենից առաջ վիլհէլմեան պատրիոտիզմի—թունաւոր վարակումներից։ Մեծ Դարվինի մեծ աշակերտը անվերապահ վիրաւորանք է հասցնում իր անմահ ուսուցչի հայրենիքի գիտական կաճառների դէմ։

Եւ ինչո՞ւ, յանուն ինչի։ Ի՞նչ գործ ունեն գիտութիւնն ու գիտնականը պատերազմի և միլիտարիզմի հետ։ Ի՞նչ գործ ունեն անհայրենիք, ըստ էութեան միջազգային գիտութեան, յատակ, պօզիտիվ կուլտուրայի հետևողական սպասաւորները՝ կառավարական իմպերիալ քաղաքականութեան, ռազմամոլ պատրիոտների հետ։

Գերմանական գիտնականների մասին, իբրև քաղաքացիների, իբրև հասարակական անհատականութիւնների, մենք միշտ յոռետես ու բացասական կարծիք ենք ունեցել և երբեմն էլ արտայայտել սոյն էջերում։ Խոնարհվելով նրանց առաջ իբրև կաբինետային անվիճելի մեծութիւնների, միշտ գտել ենք նրանց մէջ քաղաքացիական անհասունութեան արտառոց ֆիլիստարիզմ։

Որ այսօր ֆիլիստր գիտնականների շարքերում ենք գտնում նաև մեծահռչակ Հէկկելին, դրա համար կրկին խորապէս ցաւելու առիթն ունենք մենք առանձնապէս։

Սակայն թող չը կարծեն մեր ընթերցողները, որ ողջ Գերմանիան կատաղել ու ժանիքներ է ցոյց տալիս խելակորոյս՝ պատրիոտիզմի այն բոցավառ հնոցի մէջ, որի փայտն ու նաւթը մատակարարում է Վիլհէլմը իր անմիջական արբանեակներով։ Ո՛չ. կան գիտակից տարրեր ևս Մարքս-Էնգելսի և Բեբելի հայրենիքում, որոնք գիտեն բաղդել ու քննադատել իրանց հայրենակիցների ապիկար վարմունքը։ Ընկերվարականների օրգանը («Vorwärts») վերայիշեալ գիտնականների վարմունքը համարում է որպէս «բարբարոսական վերաբերմունք դէպի գիտութիւնն ու կուլտուրան»։

Մեր աչքում գերմանական գիտնականների անհաշիւ վիրաւորանքը դէպի գիտութեան անաղարտ վսեմութիւնը և կուլտուրայի անբիծ պատիւը նոյնքան զայրոյթի արժանի բարբարոսութիւն է, որքան Լուվէնի գիտական և գեղարուեստական հազուագիւտ գանձի գազանաբար խորտակումը մի գարշելի աւազակութիւն է գերմանական զօրքի կողմից։ Սակայն եթէ վերջինիս՝ որպէս արնախում գամփռների մի կամայական բանակի՝ արարքի համար եղակի պատասխանատու համարվում է մեծն դահճապետ Վիլհէլմ II-ը, ապա առաջինի՝ գիտնականների անպատիւ արարքների համար պատասխանատու պատմութեան և ապագայ գիտակից սերունդների առաջ՝ պիտի լինեն բացառապէս իրանք, ամբոխի խելայեղ «ուռապատրիոտիզմից» խաբված ու մոլորված պրօֆեսօրները ժամանակակից Գերմանիայի։

Պատերազմը դարձաւ նրանց համար գայթակղութեան քար, և նրանք գիտութիւնը ստորադրեցին պատրիոտիզմին՝ խոնարհ աղախնի պատրաստակամութեամբ։

B. Lucifer

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

Ի պատասխանի հայկ. կուլտ., լուսաւոր. և բարեգործական հիմնարկութիւնների պատգամաւորների հեռագրի, Մեսրոպ եպիսկոպոսի անունով Գերագոյն Զօրահրամանատարի, նոյնպէս և Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի կողմից ստացվել են հետևեալ հեռագիրները.

I

Հոգով շնորհակալ եմ Կովկասի հայկական կուլտուրական, լուսաւորական և բարեգործական հիմնարկութիւնների պատգամաւորներից վիրաւորներին օգնութիւն կազմակերպելու և ողջոյնների համար։

Գեներալ-ադիւտանտ ՆԻԿՈԼԱՅ

II

«Միանգամայն մխիթարական է, որ հայ լուսաւորական-կուլտուրական և բարեգործական ընկերութիւնների ներկայացուցիչների համագումարը որոշում է կայացրել միացնել հայ ժողովրդի գործունէութիւնը վիրաւոր զինւորների և պահեստի զինւորների ընտանիքներին եղբայրական օգնութիւն մատակարարելու գործում։

Սրանց շնորհակալ եմ արտայայտած սրտեկան զգացմունքների համար։ Ընդունելով իմ հովանաւորութեան ներքոյ այդ մարդասիրական գործը, օրհնում եմ համագումարի բոլոր պատգամաւորներին։

Այդ առթիւ կուղարկվի շրջաբերական կոնդակ թեմական առաջնորդներին և հայկական աստուածահաճոյ հիմնարկութիւններին։

ԳԷՈՐԳ Ե.

Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԹԻՖԼԻՍ

◆ Սեպտ. 16-ին փոխարքային ներկայացաւ հայկական բարեգործական, լուսաւորչական և կուլտուրական հիմնարկութիւնների պատգամաւորութիւնը հետևեալ կազմով. Մեսրոպ եպիսկոպոս, Պետական Խորհրդի անդամ Մ. Պապաջանեան, Ս. Յարութիւնեան, Հայկ Տէր-Միքայէլեան և իշ. Ժեննը Ալիբէգեան։

◆ Թիֆլիսի մետաղագործական գործարանների և արհեստանոցների տէրերը մի խնդրագրով դիմել են նահանգապետին, որ նա կանոնաւորի շինարարական նիւթերի գները, որովհետև պատերազմի յայտարարութիւնից անմիջապէս յետոյ Թիֆլիսի վաճառականները, որոնք ծախում են այդ նիւթերը, առանց որևէ յարգելի պատճառի բարձրացրել են գները 25-ից մինչև 50%-ի, որը գնորդներին ծանր դրութեան մէջ է դնում։

◆ Այսօր սեպտ. 18-ին ցերեկվայ ժամը 12-ին Կ. Հ. Բ. Ընկ. դահլիճում նշանակված է Ընկերութեան հիւանդանոցի համար կազմած կանանց կոմիտէի նիստը։

◆ Կայսերական Ռուսական Պտղաբուծական Ընկ. Կովկասի ճիւղի ինստրուկտոր Բ. Բաղրամեան ուղարկվել է Գորիի շրջանը տեղում պտուղներ հաւաքելու գործը կազմակերպելու համար յօգուտ վիրաւոր զօրականների։ Հաւաքած մթերքները իսկոյն փոխադրվելու են Թիֆլիս։

◆ Թիֆլիսի 1-ին առևտրական դպրոցի դասատուները և ծառայողները որոշել են իրանց ստացած ռոճիկներից, պատերազմի բոլոր ժամանակ, ամսական 2% յատկացնել վիրաւորների օգտին։ Այդ ամսական յատկացումները կը կազմեն 100 ռ. ամսէ։

◆ Միքայէլեան հիւանդանոցին կից բացվում են նոր դասընթացքներ գթութեան քոյրեր պատրաստելու համար։

◆ Վիրաւոր զօրականների համար հիմնած քաղ. հիւանդանոցները կահաւորելու համար, քաղ. դուման ընտրել է մի գործադիր յանձնաժողով, որի կազմի մէջ մտնում են հետևեալ անձինք. Մ. Ն. Վեսելովզորով, Մ. Զ. Քամալեան, Ս. Խ. Սուլխանեան, Դ. Ի. Կորգանով, Ի. Մ. Դոլուխանեան, Ս. Ֆ. Զրելով, Ց. Ն. Խունունց, Մ. Ի. Մարտիրոսեան, Մ. Ի. Սվէշնիկեան, Գ. Ն. Կէյս, Ա. Ս. Բաբեան և Ա. Ա. Էնֆիաճեան։

◆ Մոսկվայի քաղ. վարչութիւնից ստացվել է 300,000 փոքրիկ դրօշակներ սեպտ. 22-ին, «դրօշակների օրը», վաճառելու համար։

◆ Վրաստանի էկզարխ Պիտիրիմ արքեպիսկոպոսը, սեպտեմբերի 15-ին, վերադարձաւ Կախէթից։

◆ Այսօր, սեպտեմբերի 18-ին, ցերեկվայ ժամը 2-ին նահանգական վարչութեան շէնքում, նահանգապետի նախագահութեամբ կը կայանայ Թիֆլիսի նահանգի գիւղատնտեսական խորհրդի նիստը, ուր քննվելու է ազգաբնակութեանը գիւղատնտեսական օգնութիւն հասցնելու հարցը, որը կապ ունի երկրագործական դեպարտամենտի կողմից տրվելիք նպաստները կրճատելու գործի հետ։

◆ Հրէայ վաճառականները դիմել են քաղ. վարչութեան, միջնորդելով թոյլատրել կիրակի օրերը առևտուր անել, որպէսզի նրանք կարողանան տօնել շաբաթը։ Քաղ. վարչութիւնը մերժելով այդ միջնորդութիւնը՝ մտցնելու է դումա։

◆ Վերջին օրերս աջողվել է երթևեկող էլեքտրական վագոնների թիւը հասցնել 92-ի։ 130 վագոն բաց թողնելու հնարաւորութիւն չը կայ։

ԿՈՎԿԱՍ

◆ Բագուից մեզ գրում են. «Կիրակի, սեպտ. 14-ին, Խաչվերացի տօնին, խուռն բազմութեան ներկայութեամբ, տեղիս ս. Լուսաւորիչ մայր եկեղեցու աւ. քահ. հ. Գրիգորեանը հանդիսաւորապէս կարդաց Վեհ. Կաթողիկոսի կոնդակը, որը կոչ է անում հայութեան բոլոր խաւերին՝ օգնութեան հասնել, պատերազմի պատճառով, թէ զինւորակոչութեան գնացածների ընտանիքներին և թէ պատերազմում վիրաւորված և վերադարձած հիւանդներին։ Կոնդակը և նրա առթիւ հ. Գրիգորեանի արտասանած խօսքերը լարված ուշադրութիւն գրաւեցին»։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Արքունական թատրոն

Երեքշաբթի, սեպտեմբերի 16-ին, Արքունական թատրոնը սկսեց իր գործունէութիւնը օպերային խմբի ներկայացումներով, ղեկավարութեամբ երգիչ Եվլախովի։ Իբրև բացման ներկայացում դրվեց Գլինկայի «Жизнь за Царя» օպերան։ Նախապէս ժամը $7\frac{1}{2}$-ին ամբողջ օպերային խումբը երգեց ռուսական օրհներգը, որ թատրոնը լցրած հասարակութեան կեցցէների առարկան դարձաւ։

Եվլախովի կազմած խմբի մէջ կան Թիֆլիսի հասարակութեանը ծանօթ հին երգիչներ ու երգչուհիներ և նորերը։ Ծանօթների թւում յիշենք Շվէցին, որ երգում էր Իվան Սուսանինի դերը, և դիրիժոր Տրուֆֆիին, որ շատ լաւ յիշողութիւններ թողած լինելով՝ համակրութեամբ ընդունվեց հասարակութիւնից։ Նորերի մէջ հանդէս եկաւ երգչուհի Նեստորենկո՝ Անտոնիդայի դերում։

Թողնելով խօսել խմբի մասին մի այլ անգամ, երբ առիթ կունենանք ծանօթանալ խմբի գլխաւոր ույժերի ձայնական և բեմական կարողութիւնների հետ, պէտք է ասենք, որ, ինչպէս երևաց առաջին ներկայացումից, Եվլախովը ամեն ջանք գործ է դրել թարմութիւն մացնելու ներկայ օպերային սէզօնի մէջ թէ նոր դեկօրացիաներով և թէ ձայնական ու երաժշտական միջոցներով։

Ա.

—

Ժողովրդական Տուն

Զուբալովի Ժողովրդական Տան ռուսաց դրամատիկական խմբակը սեպտ. 16-ին բացեց իր ներկայացումների սէզօնը աւելի քան աջող ընտրութեամբ՝ Ա. Օստրովսկու «Лѣсъ»-ով։

Ներկայ թատրոնական սեզոնի ընթացքում խմբակը գտնվելու է Պետրօգրադի Փոքր թատրոնի արտիստ Վ. Շումսկու ղեկավարութեան ներքոյ։ Այդ մեզ մօտ նոր արտիստը առաջին անգամ հանդէս գալով յիշեալ պիէսում Գէննադի Նէշչաստլիվցովի պատասխանատու կենտրոնական դերում՝ ընդհանուր առմամբ թողեց նպաստաւոր տպաւորութիւն։ Նա, բացի ի հարկէ փորձված խաղից, ունի բեմական լաւ արտաքին, ուժեղ ձայն, ազատ շարժումներ. միայն խաղի մէջ նկատվում է մի տեսակ ծանրութիւն, իսկ առոգանութիւնը այնքան էլ պարզ չէ։ Ցամենայն դէպս Շումսկու մասին վերջնական կարծիք յայտնելը դեռ առաջիկայումն է։

Տեղական հին ույժերից այդ օրը մասնակցում էին արդէն փորձված սիրողի հըմուտ խաղով տ. տ. Երմոլաեվան, Վօլսկայան, Վասիլևան, պ. պ. Իվանսկին, Սվէտլով, Օսիպով։ Կոմիկի ձիրք է ցոյց տալիս Բէրտոնովը։

Թատրոնը ծայրէ ի ծայր լի էր։

Ռէժիսսօրական մասը միանգամայն համապատասխանում էր պիէսի պահանջներին։

Աջողութիւն ենք ցանկանում ռուս դրամատիկական խմբակին, որի անցեալ տարիների գործունէութիւնը միշտ օրինակելի է եղել միւս նման խմբակների հանդէպ։

Ե.

ՄԱՄՈՒԼ

Սեպտեմբերի 15-ին Թիֆլիսում սկսել է հրատարակվել «Кавказское Слово» վերնագրով մի նոր ամենօրեայ ռուսերէն թերթ, խմբագրութեամբ Իւ. Ֆ. Սեմեօնովի և հրատարակութեամբ «Տպագրական Գործի Թիֆլիսի Ընկերութեան»։

Խմբագրական յօդուածի մէջ նոր թերթը յայտնում է, թէ «սկսելով մի նոր թերթ, խմբագրութիւնը ի նկատի է ունեցել իրագործել ծայրերկրեան լրագրի մի տիպ, լուսաբանող՝ մի երկրի կարիքները, ուր չը կան ոչ զեմստվօ, ոչ բարձր կրթական հաստատութիւններ»։

Նոր թերթը խոստանում է հաւաքել նիւթեր երկրի կուլտուրական կեանքի, նրա տնտեսութեան, արդիւնաբերութեան և առևտրի մասին և մշակելով ու անաչառօրէն լուսաբանելով ձեռք բերված նիւթը՝ ձգտել թեթևացնել լուծումը այն առօրեայ խնդիրների, որոնք դժուարացած են ազգայնական շփումներով։ Թերթը խոստանում է զբաղվել և Թիւրքիայի ու Պարսկաստանի կեանքով։

Պէտք է ասել, որ առաջին համարը չէ տալիս մեզ իր յօդուածներով հնարաւորութիւն ասելու, թէ նոր թերթը կարող կը լինի աջողութեամբ կատարել իր խոստումը ծայրերկրեան օրգանի մասին։ Մի քանի յօդուածներ, ինչպէս օրինակ «Հայ հասարակութեան տրամադրութիւնը» վերնագրով մեծադղորդ յօդուածը, այն ևս ստորագրութեամբ en toutes lettres մի անձի (մին Շախաթունեան), որ բնաւ ծանօթ չէ հասարակութեան իբրև գրող, ցոյց են տալիս, որ նոր թերթը հազիւ թէ կարողանայ լրջօրէն լուսաբանել Կովկասի ազգութիւններին վերաբերեալ հարցերը, եթէ այդ ազգութիւններին վերաբերեալ բաժինները վարեն այնպիսի անձինք, ինչպէս Շախաթունեան, որ միայն կրկնում է այն, ինչ որ հազարերորդ անգամ ծամծմված է թէ հայկական և թէ ռուսական թերթերի մէջ։

[illegible]

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանի աշխարհագրութիւն, կազմեց Ս. Տէր-Յակոբեան, հրատարակութիւն Հայոց Ազգագրական Ընկերութեան. Թիֆլիս, 1914 թ., գինն է 35 կ.

[illegible]

և նոր բնակիչների, կրօնի, կառավարութեան ձևերի և այլն՝ մանր տառերով:

Քաղաքական աշխարհագրութիւնը գրված է նախ հին բաժանմամբ, իւրաքանչիւր հայկական նահանգն առանձին, իսկ յետոյ բերված է Հայաստանի քաղաքական այժմեան բաժանմունքը, և իւրաքանչիւրի մասին առանձնապէս խօսված է: Գիրքը թողնում է չափազանց լաւ տպաւորութիւն. երեւում է, որ կազմողը կատարելապէս տիրում է առարկային և շարունակ հետևել է հայ և օտար ճանապարհորդների ուսումնասիրութիւններին:

Կազմողի գաղափարական վերաբերմունքը դէպի Հայաստանի աշխարհագրութեան ուսուցումը երևում է և նրանից, որ ոչ միայն հոնօրար չէ վերցրել, այլ և ամբողջ հրատարակութեան ծախսը վերցրել է իր վրա, որով և հնարաւորութիւն է տուել Ազգագրական Ընկերութեան՝ այդքան էժան նշանակել գրքի գինը: Զ.

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՍՈՒԼԹԱՆՆԵՐՈՒ ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔԷՆ

Ջնջում կապիտուլասիօններու.—Ժողովրդային ցոյցեր

Կ. Պոլիս, 28 օգոստոս

Եւրոպական պատերազմի սկիզբէն իսկ ժէօն-թիւրք կառավարութիւնը արդէն գործնականապէս ջնջած էր եւրոպական կառավարութիւններու դաշնագիրներով ձեռք բերած իրաւունքներն ու առանձնաշնորհները: Զօրակոչի առթիւ բազմաթիւ եւրոպական պետութեանց հպատակներու ապրանքները գրաւուեցան հակառակ ընդունուած կարգերու և սովորութիւններու, առանց հիւպատոսարաններու ներկայացուցիչներուն ներկայութեան: Նոյնպէս եւրոպական զանազան կառավարութեանց դրօշ կրող շոգենաւեր խուզարկուեցան, բազմաթիւ օտարահպատակ վաճառորդներ՝ տեղացւոց պէս ոստիկաններու և ժանդարմներու ծեծին տակ պատերազմական ատեան առաջնորդուեցան և բանտարկուեցան կառավարական բանտին մէջ:

Զօրակոչին հետ օտարատեաց վայրենի շարժում մը արդէն սկսած էր, որ Չինաստանի բօքսըրներու շարժումը կը յիշեցնէր բաւական:

Այս շարժման հետեւանօք անարգուեցան, բազմաթիւ տեղեր, նոյն իսկ սպաններու ձեռքով օտար կառավարութեանց, մանաւանդ երրեակ համաձայնութեան պատկանող պետութեանց դրօշները և պատառ-պատառ ու ոտից կոխան եղան:

Բոլոր այս արարքներու դէմ պետութիւնները միայն թեթեւ բողոքներ բառնալով բաւականացան և շատ անգամ նոյն իսկ գործուած բռնաբարութիւնները անգիտանալ ձեւացուցին:

Սակայն այս թեթեւ վերաբերումը քաջալերեց երիտ.-թիւրք կառավարութիւնը, որ օրէ-օր աւելի յանդուգն ու աւելի անզուսպ կը դառնայ և ինչ որ 1908-էն ի վեր մերժիւ, բանակցութիւններով, պայմանագրութիւններով և դաշնագիրներով ընելու աշխատած էր, յանկարծ մէկ օրէն միւսը ինքնագլուխ և ինքնիշխան կերպով կը գործադրէ:

1908-ի սահմանադրութենէն յետոյ երբ Իթթիհադը իշխանութեան գլուխ անցաւ, սկսաւ հետզհետէ շեշտուիլ ազգայնական շարժումը Թիւրքաց մէջ:

Առաջին օրերուն իսկ Թիւրքերուն մէջ մշակուիլ սկսաւ սա գաղափարը, թէ սահմանադրական դարձած Թիւրքիան այլևս լիովին անկախ էր և իր ներքին գործե-

[illegible]

յանդգնօրէն, չենք գիտեր թէ ինչ կողմէ թելադրուած:

Ոմանք կը կարծեն, թէ Անգլիա, Ռուսիա և Ֆրանսա, համեմատաբար նուազագոյն օգուտ ունեցողները կապիտուլասիոններէն, թելադրած են Թիւրքիան՝ այսպէս մէկ հարուածով ջնջելու կապիտուլասիոնները, որոնց ջնջումէն մեծագոյն վնասուողները պիտի ըլլան Գերմանիա և Աւստրիա:

Ասով անոնց յարաբերութիւնները պիտի ձգտին հաւանօրէն Թիւրքիոյ հետ, ինչ որ լաւագոյն երաշխիք մը պիտի ըլլայ Թիւրքիոյ չէզոքութեան, որ արդէն միակ պայմանն է երրեակ համաձայնութեան կողմէ պահանջուած:

Սակայն այս կարծիքը, որ պաշտօնական տեղերէ ալ կը հաւաստուէր, նոյնպէս պաշտօնական աղբիւրներէ կը հերքուի:

Երրեակ համաձայնութեան երկիրներու պատկանող դեսպանատան մը կարեւոր պաշտօնատարներէն մէկուն հետ իմ ունեցած տեսակցութեան մէջ ինծի հաւաստեց նոյն պաշտօնատարը, թէ երրեակ համաձայնութեան և երրեակ զինակցութեան դեսպանները հաւաքաբար համաձայն են, որ Թիւրքիոյ այս յանդուգն քայլը չընդունուի և մերժուի: Ասոր համար՝ թէև իրարու հետ պատերազմի մէջ, սակայն Իտալիոյ դեսպանին միջնորդութեամբը համաձայնած են՝ հաւաքաբար և հանդիսաւորապէս չճանչնալու համար ստեղծուած նոր կացութիւնը, և այս խնդրոյն համար Թիւրքիոյ հետ բանակցելու պաշտօնը յանձնուած է Իտալիոյ, որ նոյնիսկ ի պահանջել հարկին զէնքի պիտի դիմէ:

Նոյն իսկ կըսուի, թէ գերման դեսպանը առաջինը եղած է հանդիսաւոր կերպով բողոքողներուն:

Սակայն միւս կողմէ կը գիտուի, թէ այս կատարուած խրախճանքներուն և մայրաքաղաքին դրօշազարդման մասնակցած են երրեակ համաձայնութեան պետութեանց հպատակ հաստատութիւնները: «Լա Թիւրքի», որ որքան Իտալիոյ, այնքան ալ Ռուսիոյ դեսպանատան բերանը կը համարուի, այս գոյութեամբ կողջունէր Թիւրքիոյ այս քայլը:

Մինչ «Օսմանիշէր Լլօյդ», որ գերման և աւստրիական դեսպանատուններէն կը ներշնչուի, միայն հրատարակած էր մամլոյ դիւանի կողմէ յանձնարարուած՝ մեծ պետութեանց հաղորդուած ծանուցագրին պատճէնը, առանց իր կողմէն բառ մը խորհրդածութիւն աւելցնելու:

Հետեւաբար մեզի համար անորոշ կը մնայ կացութիւնը և ճշդել կարելի չէ, թէ այս յանդուգն քայլը—որ շատ աւելի կարեւոր է, քան Եգիպտէն գրաւելու յանդուգն քայլը, որ յաջողեցաւ—չենք գիտեր, թէ իրեն պիտի մնա՞յ: Սակայն սա ստոյգ է, թէ կառավարութիւնը կատարուած իրողութեան մը—և լրացած գործի մը—առջև դնելու համար բովանդակ Եւրոպան՝ անմիջապէս կառավարութեան ձեռքով կազմակերպել տուաւ խրախճանքներ անգիտակից ամբոխին միջոցաւ, որ առանց գիտնալու նշանակութիւնը, զուռնա զոչամով և դրօշներով մայրաքաղաքին ամեն կողմերը կը շրջագայէր:

Իթթիհադին շէֆերը՝ այդ լէքլէբիջիներու և նաւավարներու հոտին առջև կարդացանեն ճառեր ու առեղնաբանութիւններ, որոնցմով կը հաւաստեն, թէ Թիւրքիա փրկուած է, ազատած է օտար գերութենէ և նուաստացումէ:

Խրախճանութիւններ և դրօշազարդութիւններ պիտի շարունակուին մինչև շաբաթ, այսինքն երեք օր: Երրորդ օրը սուլթանին ալ ծննդեան տարեդարձն է:

Հայորդի

Խմբագիր-հրատարակիչ՝ Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԹԻՖԼԻՍԻ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ „ЗДОРОВЬЕ“

Վաճի Մեծ-փողոց, № 6.

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԻ ԲԺԻՇԿՆԵՐԸ՝

Մ. Մ. Բենիտմովիչ—ականջի, կոկորդի և քթի հիւանդութ., ամեն օր՝ 1—2 ժ.:
Ռ. Ս. Դաւթեան—ներքին և ջղային հիւանդութ. երեքշ., հինգշ. և շաբաթ օրերը՝ 1—2 ժ.:
Ի. Ս. Եգիբեանց—աչքի հիւանդ. երկուշաբթի և հինգշ. օրերը՝ 1—2 ժ.:
Լ. Ի. Քամոյեվ—սիֆիլիս, վեներ. և կաշուի հիւանդ., 12—1 ժ.:
Ի. Ա. Լազարեվ—կանացի հիւանդ. և մանկաբարձ. ամեն օր՝ 12—1 ժ.:
Գ. Մ. Մակարով—ներքին և մանկ., երկուշաբ., չորեքշ. և ուրբաթ օրերը՝ $\frac{1}{2}$—$2\frac{1}{2}$.:
Գ. Ա. Մելքոնեանց—վիրաբուժ. հիւանդ., ամեն օր՝ 12—1 ժ..
Լ. Մ. Մօնին—կանացի հիւանդ. և մանկաբարձ. երկուշաբթի և հինգշ. օրերը՝ 9—10 ժ. առ.:
Գ. Ա. Տէր-Յովհաննիսեան ատամնաբուժ., ամեն օր՝ 12—2 ժ.:

Ընդունվում են ամեն տեսակ հիւանդներ մասնագէտ-բժիշկների կողմից ամեն օր՝ առաւօտ. ժամը 9-ից: Խորհրդի վճարն է 50 կոպ.: Մնայուն (ստացիօնար) հիւանդները օրական վճարում են 3 ռուբ., իսկ առանձին սենեակում պառկելու համար՝ 4—5 ռուբ.: Ծննդկանների ընդունելութիւնը օրվայ և գիշերվայ բոլոր ժամերին՝ սակայն վաղօրօք գրվելու պայմանով: Հինգշաբթի օրերը համախորհուրդ բոլոր բժիշկների ներկայութեամբ, վաղօրօք գրվելու պայմանով: Համախորհրդի վճարն է 10 ռ.: Կատարվում են քիմիկօ-բակտերիօլօգիական և միկրօսկօպիական հետազօտութիւններ: Wasserman-ի ռէակցիա, ծաղկի պատուաստումն, ստնդուների և աղախինների քննութիւն, մասսաժ, էլեկտրաբուժութիւն, անդամահատութիւն և վիրակապութիւն—ըստ առանձին պայմանաւորութեան:
(հ.) 820. 100—5

Ծախվում են

1) «ՎԵՆԵՐԱԿԱՆ ԵՒ ԳԱՂՏՆԻ ՑԱՒԵՐԻ ԲԺՇԿԱՐԱՆ», նկարներով, բազմաթիւ խորհուրդներով և բէցէպտներով: Անհրաժեշտ գիրք և պարզ ու հասկանալի գրված ամեն մի չափահասի համար. բազմաթիւ նախազգուշութեան կանոններ տրիպէրով և այլ ցաւերով չը վարակվելու համար: Գրքի մէջ կայ նաև սուր և խրոնիկական տրիպէրի և բժշկութեան մասին, բէցէպտներով: Գինը 50 կոպ.:

2) «ՓՈՐՁԱՆՔՆԵՐԻ ԱՌՁԵՒՆ ԲԺՇԿԱՐԱՆ», ամեն տեսակ պատահական փորձանքներ, հիւանդութիւններ, թունաւորութիւններ և նրանց շուտափոյթ օգնելը: Բազմաթիւ տնային դեղեր և խորհուրդներ: Շատ պարզ ու հասկանալի լեզուով: Ամեն մարդու անհրաժեշտ գիրք գրպանի համար, և ամեն մարդ կարող է մեծ օգնութիւն հասցնել թէ իրան և թէ ուրիշներին: Գինը 30 կոպ.:

3) «ԾԻԾԱՂԻ ՏԿՃՈՐ» ամենալաւ և ծիծաղաշարժ անէկդօտների ու սրախօսութիւնների ժողովածու: Ծիծաղաշարժ տկճորի պատկերը գրքի երեսին: Գինը 20 կ.:

Այս երեք գրքերը միասին պահանջողներին

ՁՐԻ ՈՒՂԱՐԿՈՒՄ ԵՄ ԻԲՐ ՆՈՒԷՐ

երեք հետևեալ գրքերը. 1) «Կնիկարմատի շալվարը» ծիծաղաշարժ վօդեվիլ չափահասների համար (գինն է 20 կ.), 2) «Րաֆֆի» պատկերով (գ. 10 կ.), 3) «Միևնոյն դագաղում», պատմուածք հայ-թուրքական կռիւներից, դէպքների նկարներով, գինն է 7.:

Գրքերի գինը և ճանապարհի ծախս 17 կոպ. անպայման առաջուց ղրկել մարկաներով: Հասցէս՝ Тифлисъ. Семеновская ул. № 9. Медицинскому фельдшеру А. Г. Есаянцу.
(հ. կ.) 327. 100—33

«ԲԱՄԱԼԵԱՆՑ Ս. դպրի

Կրօնի դասագրքերը Վեհափառի Դիւանից թոյլատրուած.

«ՅԻՍՈՒՍԻ ԿԵԱՆՔԸ» Ե. տարի	50 կ.
«ՄԱՐԳԱՐԷՆԵՐ» Դ. տարի	40 կ.
«ԴԱՏԱՒՈՐ-ԹԱԳԱՒՈՐՆԵՐ» Գ. տարի	30 կ.
«ՆԱՀԱՊԵՏՆԵՐ» Բ. տարի	20 կ.
«ԱՌԱԿՆԵՐ և ՅԻՍՈՒՍԻ ԿԵԱՆՔԻՑ» պատմուածներ Ա. տարի	10 կ.
«ՁԵՌՆԱՐԿ ԴԱՍԱՏՈՒԻ ՀԱՄԱՐ» Ա. տ.	30 կ.

20% զեղչով վաճառվում են Թիֆլիսի գրախանութներում:
(կ. հ.) 883. 5—5

Վաճառվում է
ՀԱՅՈՑ ԱԶԳԱԳՐԱԿԱՆ ԸՆԿ. հրատարակած
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
կազմեց Ս. ՏԷՐ-ՅԱԿՈԲԵԱՆ
300 երես, 64 պատկեր, 5 քարտէզ: ✦ Գինն է 50 կ., իսկ Ընկերութեան գրասենեակում 35 կ., ճանապարհածախսով՝ 60 կ., վերադիր վճարով՝ 70 կ.:
Դիմել Армянское Этнографическое О-во, Тифлисъ, Лермонтовская 1.
(ե.հ.կ.) 862. 10—4

ԱՐՇ. ՉԻԼԻՆԳԱՐԵԱՆԻ, ՏԻԳ. ՌԱՇՄԱՃԵԱՆԻ և ԱՒԵՏ. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆԻ կազմած
ԴԱՍԸՆԿԵՐ

Առաջին տարի այբբենարան-ընթերցարան	վեցերորդ տիպ բարեփոխված	40 կ.
Երկրորդ տարի	հինգերորդ տիպ բարեփոխված	50 կ.
Երրորդ տարի	չորրորդ տիպ բարեփոխված	60 կ.
Չորրորդ տարի		70 կ.

Ա. Բ. և Գ. տարիները ենթարկված են հիմնական փոփոխութեան. ճոխացրած են ՁԵՌԱԳԻՐ ՅՕԴՈՒԱԾՆԵՐՈՎ, ՊԱՏՄԵԼՈՒ, ՇԱՐԱԴՐԵԼՈՒ և ՆԿԱՐԵԼՈՒ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐՈՎ:
Դիմել Թիֆլիս «Գիր» և «Գուտենբերգ» գրավաճառանոցներին. Երևան՝ «Արարատ» և Յովհաննիսեան գրախանութներին, կազմողներին՝ Երևան, թեմական դպրոց:
ԳՈՒՄԱՐՈՎ ԳՆՈՂՆԵՐԻՆ ԿԸ ԼԻՆԻ ԶԵՂՉ:
(ե. հ.) 859. 4—3

Հաշուապահական Կուրսեր Գ. Կ. ՏԷՐ-ԴԱՒԹԵԱՆԻ
(ա.օ) Նիկօլայէվսկայա փող. 36. 863. 25—7

ԱՌԵՒՏՐԻ ԵՒ ԱՐԴԻՒՆԱԲ. ՄԻՆԻՍՏՐ. ԻՐԱՒԱՍՈՒԹԵԱՆ ՆԵՐՔՈՅ ԳՏՆՎՈՂ
Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն
ՀԱՇՒԱՊԱՀԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ
Ն. Վ. ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆԻ
Գոյութիւն ունի 1895 թ.

Հեղինակ առևտրական հաշուապահութեան ձեռնարկի և զանազան մասնագիտական ձեռնարկների:
Տալիս է երկու սեռի անձանց մասնագիտական առևտրական գիտութիւն 4-ԱՄՍԵԱՑ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՈՎ ամենօրեայ պարապմունքներով:
Դասընթացքներում աւանդվում են. պարտադիր—Հաշուապահութիւն կրկնակի իտալ., պարզ, գերմ., ֆրանս., ամերիկ. և ուրիշ սիստեմ. արդիւնաբերութեան զան. ճիւղերի, նաև գործար. և նաւթարդիւն., առևտր. թւաբ., առևտր. թղթակց., քաղաքատնտ., առևտր. իրաւունք., մուրհակի կանոնադր., առևտր. թւաբ. համրիչի վրա և վայելչագր. (ամենաւատ ձեռքի ուղղումն.). ոչ պարտադիր—Օտար լեզուներ, ուղագրութիւն և բոմինգաոն:
Նիւթերը մասեանների և գործնական պարապմունքների համար անվում են բէալ կեանքից, ինչպէս որ պաշտօնում գտնված դէպքում:
Ուսուցիչները բարձր կրթութիւն ստացած մասնագէտներ են, որոնք գործնականապէս և տեսականապէս պատրաստված են ամեն մի առարկայի համար առանձին:
Ատեստատներ տրվում են մինիստրութեան թոյլտուութեամբ:
Պարապմունքների սկիզբը սեպտեմբերի 15-ից 1914 թ.:
Խնդրագիրների ընդունելութիւնը օգոստոսի 25-ից, առաւօտեան ժամը 9—11-ը, երեկոյեան 5—7-ը:
Ծրագիրը և կանոնները տրվում և ուղարկվում են ձրիաբար:
Դասընթացքներին կից հաստատված են քիչ պատրաստված անձանց համար առանձին պատրաստական և լրացուցիչ դասարաններ ռուսաց լեզուի և թւաբանութեան համար:
Անձամբ և նամակներով դիմել՝ Тифлисъ, Учредит. Бухг. Курсовъ Н. В. Абраамяну. Николаевская, 22, Телефонъ 7—44. (ե.հ.կ.) 749. 0—18

Լոյս տեսաւ ՉՈՐՐՈՐԴ ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՄԲ և վաճառվում է
ԱՐՏԱՇԷՍ ԱԲԵՂԵԱՆԻ կազմած (ըստ Իվանովի, Կրուբերի և ուրիշ.)
ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԴԱՍԱԳԻՐՔ

Ա. ԳԻՐՔ, երրորդ և չորրորդ տարվայ դասընթաց (համաձայն հայոց դպրոցների ծրագրի) ԳՈՒՆ[illegible] ՔԱՐՏԷԶՆԵՐՈՎ, բազմաթիւ պատկերներով, բացատրական քարտէզիկներով և աշխարհագրական յաւելուածո[illegible] Բնական մաս, 2) Կովկաս, 3) Ռուսաստան, 4) Փոքր Ասիա և Հայաստան, 5) Հինգ աշխարհամասեր, 6) Աշ[illegible] հագրական գրոյցներ: Դասագրքի ներկայ տպագրութեան կցված են 1) Կովկասի, 2) Թիւրքահայաստանի, Եւրոպ. Ռուսաստանի և 4) Կիսագնդերի բազմագոյն քարտէզներ (փորագրութիւն), որոնք միասին առա[illegible] վաճառքի մէջ արժէն 40 կոպէկ: Դասագիրքը, այդ քարտէզներով միասին, արժէ 60 կոպէկ:
Լոյս են տեսել և վաճառվում են նոյն դասագրքի նաև միւս մասերը.
Բ. ԳԻՐՔ, հինգերորդ տարվայ դասընթաց—Չորս աշխարհամասեր, բազմաթիւ պատկերներով: [illegible]րորդ տպագրութիւն. Գինն է 65 կոպէկ:
Գ. ԳԻՐՔ, վեցերորդ տարվայ դասընթաց—Եւրոպա: Քարտէզներով և բազմաթիւ պատկերներով: [illegible]րորդ տպագրութիւն: Գինն է 70 կոպէկ:
Դ. ԳԻՐՔ, ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆ (նոր լոյս տեսաւ), վեցերորդ տարվայ դասընթաց: Բա[illegible] թիւ պատկերներով, Կովկասի և Թիւրքահայաստանի գունաւոր քարտէզներով, այլ և Հին-Հայաստանի, [illegible] Լիկիայի և այլ քարտէզներով: Գինն է, քարտէզներով միասին, 80 կոպէկ: Գումարով գնողներին 60 կոպէկ:
Դիմել Թիֆլիսի և գաւառական բոլոր գրախանութներին: Պահեստը Թիֆլիսի «ԳԻՐ» գրախանու[illegible] Կազմողի հասցէն՝ Ներսիսեան դպրոց: (հ. կ.) 831. 6—4

Առևտրի և Արդիւնաբերութեան Մինիստր. տնօրէնութեան ներքոյ գտնվող
Տ. Մ. ՓԻԼՕՅԵԱՆԻ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԿՈՒՐՍԵՐՈՒՄ
Թիֆլիս, Միխայլեան պր. 24/2. Տելեֆօն № 976.
Տալիս են երկսեռ անձերին մասնագիտական առևտրական կրթութիւն:
Դասընթացքն աւարտողներին տրվում են ատտեստատներ:
Գործնական պարապմունքները կատարվում են կուրսերում՝ Լօնդօնի Pitman և Պարիզի Pigier դպրոցների ձևով կազմակերպված Muster-Comptoir-ում: Նիւթերն առնվում են բէալ կեանքից: Առարկաներն են. ա) պարտադիր. 1) Հաշուապահութիւն (պարզ, իտալ., գերմ., ֆրանս., ամերիկական, բանկային և գործարանական). 2) Առևտրական թւաբանութիւն. 3) Քաղաքատնտեսութիւն. 4) Օրէնսգիտութիւն (առևտրական իրաւունք, մուրհակի կանօնադրութիւն). 5) Առևտրական թղթակցութիւն. 6) Թւաբանութիւն համրիչի վրա. 7) Վայելչագրութիւն (ամենավատ ձեռքի ուղղումն), արագագրութիւն. բ.) ոչ-պարտադիր. 1) Օտար լեզուներ. 2) Ուղագրութիւն. 3) Դակտիլլօգրաֆիա (բոմինգաոն և [illegible]) և 4) Առևտր. թղթակցութիւն օտար լեզուներով: Պարապմունքները կատարվում են և զատ-զատ: Ունկնդիրների թւի շատութեան պատճառով բացվում է երկրորդ զուգընթաց բաժանմունք, որը մանաւանդ յարմար է օտարաքաղաքայինների համար: Ունկնդիրների թիւը սահմանափակված է: Պարապմունքների սկիզբը սեպտեմբերի 15-ին: Խնդիրների ընդունելութիւնը առ. ժամը 10—12-ը և երեկ. 4—7-ը: Ծրագիրը և կանոնները ուղարկվում և տրվում են ձրիաբար կուրսերի շէնքում: Կուրսերը ֆիրմաներին յանձնարարում են հաշուապահներ, օգնականներ և առևտր. այլ ծառայողներ՝ կուրսերի ընթացաւարտներից և իրանց ընդունակութեամբ աչքի ընկնողներից: (Ընթացիկ տարում կուրսերն ունեցել են 334 ունկնդիր, որոնցից 67 հոգի իգական սեռից):
Կուրսերի հիմնադիր՝ Տ. ՓԻԼՕՅԵԱՆ
(ա. օ.) 720. 0—32

ՏԵԽՆԻՔԱԿԱՆ ԳՐԱՍԵՆԵԱԿ
Ի Ն Ժ Ե Ն Ե Ր
Տ. Ա. ԲՈՒԴԱՂԵԱՆԻ
Բագու, Կրասնովօդսկայա փ. տ. Աւան-Իզբաշեանցի: Հեռախօս №№ 23-49, 23-50

Առաջարկում է ամբողջ Կովկասի և Պարսկաստանի համար իսկապէս ԴԻԶԵԼ շարժիչներ (մօտօրներ) յայտնի ԿՕԼՕՄԵՆՍԿԻ ընկ. մեքենայագործարանից:
Հօրիզօնական անգլիական շարժիչներ, (մօտօրներ) «ԿՐՕՍԼԷՅ» ընկերութեան մեքենայագործարանից «Դիւրացրած Դիզել» սիստեմի, որ գործ է ածվում նաւթի բոլոր տեսակներով. Նաւթի ծախսն է մի ժամում ամեն մի ույժին $\frac{1}{2}$ ֆունտ կամ 200 գրամմ:
Գազային շարժիչներ, որոնք բանում են թէ բնական և թէ գեներատօրային գազով:
Ջրհան և ջրմուղ մեքենաներ (նասօսներ):
Ջրի շարժիչներ (տուրբինաներ):
Սառոյց պատրաստող մեքենաներ «ԴԻՆԱՄՕ» ընկ. գործարանից ամեն տեսակի:
Երկրագործական մեքենաներ՝ լօկօմօբիլներ, ցորեն մաքրող մեքենաներ, տրակտօրներ և այլն՝ յայտնի ամենայն ամերիկական «ԿԷՅՍ» (Case) ընկեր. գործարանից:
Մեծ ճանապարհի վրա աշխատելու համար ԱՒՏՕՄՕԲԻԼՆԵՐ նոյն ամերիկական «ԿԷՅՍ» (Case) ընկերութեան գործարանից:
Վերոյիշեալ տեխնիքական գրասենեակը իր վրա է վերցնում զանազան գործարաններ սարքել և գործի գցել իր միջոցներով՝ ինժեներներով և վարպետներով:
Դիմել՝ Баку, Техническая Контора Т. А. БУДАГЯНЦЪ.
Արտասահմանից՝ Bacou (Russie) Bureau Technique T. A. Boudaguian, Ingénieur.
(հ.կ.) 551. 0—31

Ս. Պետրոգրադի Պետական Կօնսերվատօրիայի Գեղարուեստական Խորհրդի
✦✦ ԴՐՈՒԱՏՄԱՆ ԱՐԺԱՆԱՑԱԾ ✦✦
հայ դպրոցների III և IV բաժանմունքների
ԵՐԳ-ՁԱՅՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԴԱՍԱԳԻՐՔ
Առաջարկում ենք մեր
ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԱՅԲԲԵՆԱՐԱՆԸ
Ա. մաս՝ դիատօնիզմ. ✦ Գինը 35 կոպ.: ✦ Տպագր. է Բ. մասը:
Դիմել բոլոր հայ գրավաճառներին:
(կ.հ.) 822. 8—6 ՌՈՄԱՆՈՍ ՄԵԼԻՔԵԱՆ, ԱԶԱՏ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ, Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный